

Officieren in de archipel

Nederlandse opperbevelhebbers tijdens de oorlogen op Java en Sumatra, 1821-1837

Joris Lennaert Folkerts

Masterscriptie Militaire Geschiedenis

Universiteit van Amsterdam

Studentnummer: 10880410

1 juli 2016

Begeleider: dhr. N.G. Pas

Tweede beordelaar: dhr. S.F. Kruizinga

Inhoudsopgave

Kaarten	3
Inleiding	5
Nederlandse militaire geschiedenis	6
Het onderzoek	10
Hoofdstuk 1: De herintrede van Nederlands koloniaal bestuur en haar militaire macht, 1816-1825 .	12
Nederland en Indië	12
Java	15
Sumatra	18
Hoofdstuk 2: de Kock en strategie in de Java-oorlog	21
Rapporten van de Kock	22
Hoofdstuk 3: Nederlandse strategen en de Padri-oorlog	29
De Stuers' pleidooi	31
Elout en de terugkeer van de bewegingsoorlog	36
Conclusie	41
Literatuur	45
Bronnen	46
English Summary	47

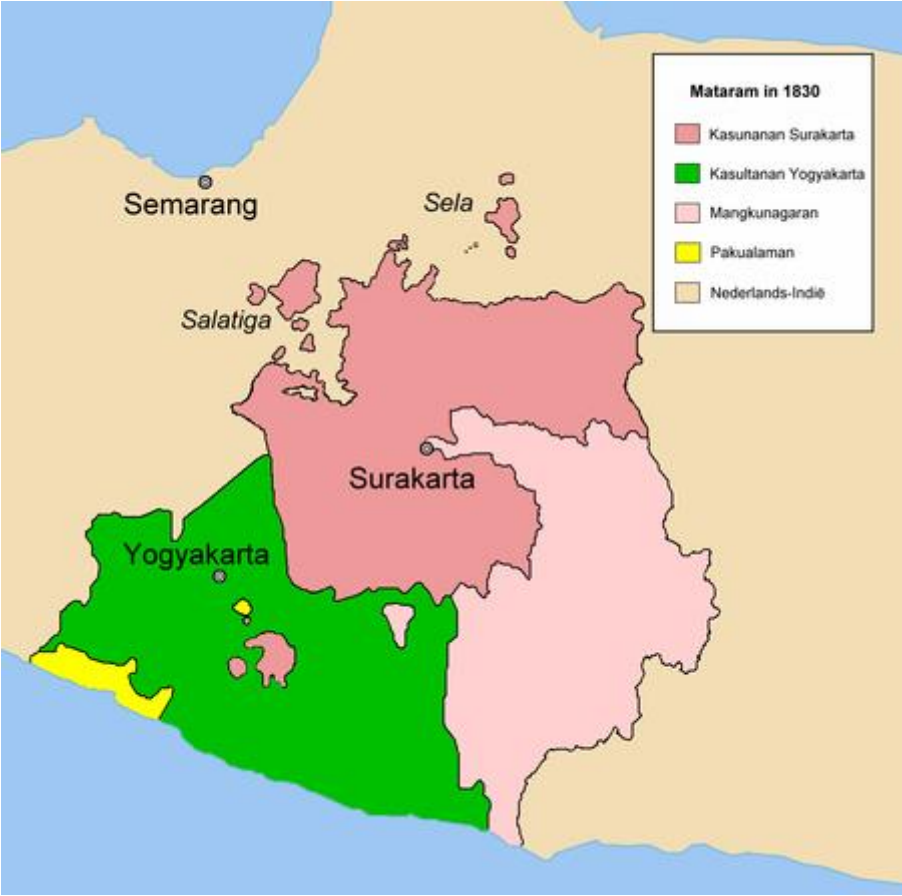
Kaarten

De Mingkabau, strijdgebied tijdens de Padri-oorlog:

Bron: <http://www.prayway.com/unreached/peoplegroups/1541.html>

Midden-Java, strijdgebied tijdens de Java-oorlog

Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Mataram_1830-nl.png

Inleiding

Op 7 maart 1830 ontmoeten Hendrik Merkus de Kock (1775-1845), luitenant-generaal van het Nederlands-Indische Leger (NIL) en Raden Mas Ontowiryo (1785-1855), beter bekend als prins Dipo Negoro, aanvoerder van het anti-Nederlandse guerrillaleger, elkaar in Magelang om te onderhandelen over een blijvende vrede nu de Java-oorlog (1825-1830) in het voordeel van Nederland beslist lijkt te zijn. Dipo Negoro wordt dan al twee jaar opgejaagd door elfduizend Nederlandse soldaten, is van veel trouwe aanhangers beroofd en gaat noodgedwongen de onderhandelingen aan. Desondanks gaf hij zich niet zomaar prijs. Een gevolg van achthonderd soldaten omringde de prins, en in eerste instantie weigerde Dipo Negoro de onderhandelingen aan te gaan vanwege zijn religieuze verplichtingen door de Ramadan, de vastenmaand die in volle gang was. De Kock moest wachten tot 27 maart voordat hij zijn eisen op tafel kon leggen. Met veel tegenzin accepteerde de Kock deze situatie, maar hij zag ook in dat het noodzakelijk was, om de onvermijdelijke overgave van Dipo Negoro soepeler te laten verlopen en zijn leger dat nog te velde was niet uit te lokken. Toen de onderhandelingen dan eindelijk zouden beginnen, op 28 maart, liet de Kock Dipo Negoro onmiddellijk gevangennemen; zijn gevolg werd omsingeld en ontwapend, waarna Dipo Negoro werd afgevoerd naar Batavia. Er volgde geen nieuwe oorlogsinspanningen; zonder hun aanvoerder en in een hopeloze positie gaf het leger van Dipo Negoro zich unaniem over. Na bijna zes jaar, 15.000 gesneuvelde Nederlandse soldaten en circa 200.000 Javaanse doden, zowel burgers als soldaten, was de Java-oorlog beëindigd.¹

Op Sumatra stond een sluimerend conflict juist weer op het punt te beginnen. Sinds 1821 was het Nederlandse gezag in de Mingkabau, een gebied in het midden van Sumatra, verwickeld in een felle oorlog tegen de Padri's, een islamitische groepering die de oude elite uit het gebied wilde verdrijven, die vervolgens geen andere uitweg zagen dan de Nederlanders te hulp te roepen. Toen de Java-oorlog in 1825 uitbrak werd er een vredesakkoord gesloten, maar nu die oorlog voorbij was waren er weer voldoende strijdkrachten beschikbaar om de Padri's voorgoed te verslaan; de onderscheiden en gepromoveerde officier Cornelis Elout (1795-1843) arriveerde in 1831 met 1.500 verse, geharde troepen, en hij zou niet stoppen voor hij het gebied aan Nederlands gezag onderworpen had. In 1832 weet hij een grote troepenmacht van Padri's te lokaliseren, die zich voor de verandering niet in een versterkt dorp had verschanst. Hij slaagt erin zijn troepenmacht onopgemerkt dichterbij te brengen, waarbij zijn rechtervleugel een ondoordringbaar gebergte weet te beklimmen om achter de vijand uit te komen. De Padri's, plotseling omsingeld en in kruisvuur gevangen, weten niet wat hen overkomt en lijden de grootste nederlaag uit de oorlog: in één slag sneuvelen tussen de zes en achtduizend man

---

¹P. Carey, *The Power of Prophecy. Prince Dipanagara and the end of an old order in Java, 1785-1855* (Leiden 2007) 694.

aan de zijde van de Padri's, terwijl de Nederlandse verliezen minimaal waren. Een jaar later verovert Elout het laatste Padrische bolwerk, Lintou, en verklaart de oorlog voor gewonnen.²

Nederlandse militaire geschiedenis

Deze twee oorlogen, de Java- en Padri-oorlog, behoren niet bepaald tot de algemene vaderlandse geschiedenis. Desondanks luiden ze wel een periode in waarin het traditionele Nederlandse handelskolonialisme verandert in een vorm van Europees imperialisme, een tussenperiode die de tijd van het 'hoog-kolonialisme' wordt genoemd.³ Waar Nederland zich eerst nog tevredenstelde met de beheersing van de handel op Indonesië, werd er vanaf het begin van de negentiende eeuw steeds meer gestreefd naar uitbreiding van het grondgebied en controle van de inheemse economie. Dat dit streven echter niet zonder slag of stoot volbracht kon worden mag geen verrassing zijn; Nederlandse inmenging betekende voor de lokale bevolking vaak een verlies aan autonomie, zware belasting en dwangarbeid. Het NIL moest er dan ook vaak aan te pas komen om uitoefening van het koloniale beleid mogelijk te maken, wat hierdoor steeds meer de vorm kreeg van imperiale machtsuitbreiding. Het leger groeide en kromp voortdurend; zodra er een oorlog ontstond werden snel nieuwe inlandse en Europese eenheden geworven. Het waren lang niet altijd Nederlandse eenheden die uit Europa kwamen; er werden ook flinke aantallen Duitsers, Belgen, Fransen en Zwitsers gerekruteerd. In 1818 kwamen er 4.000 Europese troepen aan op Java, waar vervolgens nog eens 5.000 inlandse troepen aan werden toegevoegd. Deze aantallen zouden echter flink blijven fluctueren.⁴

Deze paper onderzoekt de strategie die het NIL ontwierp om de uitoefening van het Nederlandse gezag mogelijk te maken, door persoonlijke documenten als nota's, rapporten en memoires van drie bevelvoerende officieren tijdens deze oorlogen te analyseren en met elkaar te vergelijken. Dezer persoonlijke documenten zijn hier zeer geschikt voor, omdat het NIL niet aan doctrinevorming deed; oorlogen in Indonesië werden niet anders geacht dan de oorlogen in Europa, en de opleiding die in Europa was genoten moest dan ook voldoende zijn om waar dan ook ter wereld oorlogen te kunnen winnen. Dit bleek een misvatting; de Europeaanse manier van oorlog voeren bleek vaak niet geschikt voor de eilanden van Nederlands-Indië en officieren moesten vaak improviseren om de oorlog alsnog te kunnen winnen.⁵ Bovendien was er ook geen politieke basis voor de voering van koloniale oorlogen, die een centrale doctrinevorming mogelijk zou maken. Officieel was er immers

---

²C. Dobbin, *Islamic Revivalism in a Changing Peasant Economy: Central Sumatra, 1784-1847* (Londen en Malmö 1983) 142.

³P. Carey, *Destiny: The Life of Prince Diponegoro of Yogyakarta, 1785-1855* (Bern 2014) xxxiii ('Preface').

⁴C.A. Heshusius, 'De wording van het KNIL' in: *Gedenkschrift Koninklijk Nederlands-Indisch Leger, 1830-1950* (Dordrecht 1990) 16.

⁵M.W.M. Kitzen, 'Westerse militaire cultuur en counter-insurgency; een tegenstrijdige realiteit' in: *de Militaire Spectator* 177:3 (Den Haag, 2008) 135.

besloten dat Nederland op koloniaal gebied een onthoudingspolitiek zou volgen, dat wil zeggen dat Nederland niet meer naar uitbreiding van het koloniale gebied zou streven; er zou een groot gat ontstaan tussen het officiële beleid en de militaire praktijk (zie hoofdstuk 1).

Om onderzoek te kunnen doen naar de Nederlandse strategie is het nodig om drie historiografische thema's nader te belichten. Ten eerste is de Nederlandse militaire ervaring in Indonesië en de cultuur die hieruit is ontstaan van belang. Dit vraagstuk hangt nauw samen met een ander militair-cultureel vraagstuk, te weten de vraag of de westerse militaire cultuur een positieve of juist een negatieve waarde heeft ten opzichte van de andere militaire culturen van de wereld. Aan de ene kant wordt beweerd dat westerse krijgsmachten superioriteit over de rest van de wereld te verkregen hebben door deze cultuur, die sommige historici zelfs terugleiden tot het klassieke Griekenland⁶, maar aan de andere kant menen historici dat de westerse militaire cultuur in de weg zit als het gaat om het bevechten van andere culturen.⁷ Het beeld dat hierbij bestaat van westerse militaire cultuur is dat westerse legers met technologisch geavanceerde zware infanterie een beslissende overwinning op het slagveld zoeken, waarna de andere partij geen weerstand meer kan bieden en zich overgeeft. Hierdoor blijft de oorlog kort, waardoor de rest van de bevolking en de economie er niet onder lijden. In de periode waarin het onderwerp van deze paper valt, 1820-1840, was de Europese militaire doctrine bepaald door Napoleon Bonaparte (1769-1821), die had bewezen oorlogen in één veldslag te kunnen winnen. Europese legers gingen voortaan op zoek naar de 'beslissende slag', waarna de oorlog afgelopen zou zijn. De eerste groep historici wijst erop dat westerse legers zo goed als altijd de baas zijn in veldslagen tegen cultureel verschillende legers. De tweede groep historici wijst echter op het onvermogen van westerse legers om de oorlogen *naast* het slagveld te winnen. Als de vijand zich na de veldslag niet overgaf, zaten westerse legers met een probleem; voor hun gevoel was de oorlog over, maar de vijand ging door met sabotage, *raids* en andere (para)militaire handelingen waartegen opgetreden moest worden. Een vijandelijk leger was er echter niet meer, dus het westerse leger wist niet wat het moest doen. Een ander moeilijk te bevatten fenomeen, waar de tweede groep historici op wijst, was het ontwijken van de veldslag door de vijand; het westerse leger wilde wel vechten, maar de tegenstander verschool zich en zorgde ervoor dat de westerlingen het zo moeilijk mogelijk hadden zonder zichzelf prijs te geven. Het westerse leger kon nooit doen waar het goed in was, en slaagde er niet in om de gewenste beslissende overwinning te behalen.

Ook de Nederlandse oorlogsinspanningen in Nederlands-Indië werden gekenmerkt door bovenstaande situaties, zo stelt Jaap de Moor in zijn artikel 'Afscheid van Indië? Counter-insurgency in

---

⁶ Zie bijvoorbeeld V.D. Hanson, *Carnage and Culture: Landmark Battles in the Rise of Western Power* (New York 2002).

⁷ Kitzen, 'Westerse militaire cultuur en counter-insurgency'134.

Nederlands-Indië, 1816-1949'. Het Nederlandse leger begon zijn oorlogen altijd met grootscheepse aanvallen van infanterie, cavalerie en artillerie, om tot de ontdekking te komen dat dit niet het gewenste effect had. De aanpassing ging vervolgens zeer moeizaam; hogere individuele officieren probeerden hun ondergeschikten te onderwijzen in nieuwe tactieken, maar volgens de Moor zat de professionele cultuur hier te veel in de weg en werd er vaak op dezelfde voet doorgegaan. Hij beveelt vervolgens aan:

“In de dagelijkse praktijk van het leger te velde ging het vooral om de individuele beslissingen van de commandanten. Zij bepaalden wat er in gegeven omstandigheden gedaan moest worden, en zij waren het die oplossingen zochten die aan de tegenstander en aan de omstandigheden waren aangepast. (...) Het zijn hun acties die we eigenlijk zouden moeten bestuderen in de militaire geschiedenis, maar waar we ten gevolge van een gebrek aan materiaal vaak niet in slagen.”⁸

Deze laatste zin is min of meer het uitgangspunt van dit paper; er is wel degelijk voldoende materiaal beschikbaar voor een onderzoek naar de Nederlandse strategie. De westerse militaire cultuur is goed terug te zien in de bronnen, en de officieren wijzen voortdurend op de cultuurverschillen die zij op hun veldtochten tegen kwamen.

Het tweede historiografische thema is de Java-oorlog zelf. Zoals altijd bij een oorlog zijn er twee kanten, winnaar en verliezer, die veel verschillende visies op de oorlog hebben ontworpen. Voor de Nederlanders was het een counter-insurgency, weliswaar een massale die alleen met de allergrootste moeite kon worden overwonnen, maar Diponegoro is en blijft niet veel meer dan een rebel tegen het Nederlandse gezag. Maarten Hoff noemt de oorlog in *Het misplaatste Oranje Boven-gevoel* zelfs ‘een ordinaire jacht op een ongehoorzame inheemse meute’ zij het dat hij toegeeft dit met enig cynisme te doen.⁹ Doordat de Nederlanders recht meenden te hebben op de heerschappij op Java lijkt dit inderdaad de heersende opinie in die tijd. Een andere opvatting die de oorlog in een breder perspectief plaatst wordt vertolkt door Pieter van 't Veer. Na de herintroductie van Nederlands gezag in 1818 werden er verscheidene bestuur experimenten uitprobeerde; de Java-oorlog was een uitbarsting als gevolg van het mislukken van een van die systemen, dat van de *landrent*. In dit systeem werd een onredelijke hoeveelheid belasting op de bevolking gelegd, waardoor zij liever voor Diponegoro streed dan de lasten van het gezag nog langer te dragen.¹⁰ Als gevolg hiervan werd het beruchte *cultuurstelsel* ontworpen, dat tot 1870 het officiële beleid van de koloniale staat zou blijven;

---

⁸ J. de Moor, ‘Afscheid van Indië? Counter-Insurgency in Nederlands-Indië 1816-1949’ in: *De Militaire Spectator* 177:3 (Den Haag 2008) 137.

⁹ M.C. Hoff, *Het misplaatste Oranje Boven-gevoel: het falen van het politiek-militaire systeem in Nederland en Nederlands-Indië, 1825-1995* (Amsterdam 1998) 39.

¹⁰ P. van 't Veer, ‘De machthebbers van Indië’ in: *Low Countries Historical Review* 86:1 (Den Haag 1971) 41.

de Java-oorlog zorgde dus voor een aanpassing in het Nederlandse koloniale bestuur, en leidde tot de meer imperiale grip die Nederland op Java ging uitoefenen.

Voor de Javaanse zijde is er sprake van twee historiologische stromingen. Enerzijds wordt er gesteld dat de Dipo Negoro naar een terugkeer van de 'oude orde' streefde en het islamitische geloof op Java wilde zuiveren van alle onreinheden die de Nederlandse aanwezigheid hadden veroorzaakt. Volgens Peter Carey, die zijn opus magnum aan Dipo Negoro wijdde, had de prins de tumultueuze periode rond de eeuwwisseling ervaren als een grote vernedering voor Java en was er een eeuwenoud systeem verstoord dat uitstekend had gefunctioneerd.¹¹ De andere stroming positioneert hem als eerste held van een verenigd Indonesië, door zijn beroep op de islam als onderlinge band van de Javanen en zijn heroïsche verzet tegen de Nederlandse onderdrukker. Door deze opvatting diende hij juist als een moderniserend voorbeeld voor de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd in 1945-1949.¹² Deze Indonesische historiologie is niet zo zeer van belang voor dit onderzoek, maar het is belangrijk om te onthouden dat er twee kanten zijn van een oorlog. De Javaanse en Sumatraanse zijdes komen nauwelijks ter sprake in dit paper, maar dat maakt hen niet minder belangrijk.

Waar de Java-oorlog dus enig debat uitlokt onder historici, daar is de Padri-oorlog als derde kwestie een nauwelijks verkend academisch gebied. Er zijn precies twee goede publicaties die een zinnig licht laten schijnen over de oorlog. Het eerste en sterkste boek is van Christine Dobbin onder de titel *Islamic Revivalism in a Changing Peasant Economy*, waarin een uitgebreid beeld wordt geschetst over de situatie waarin de Mingkabau verkeerde en hoe deze situatie heeft geleid tot de opkomst van de Padri's. Volgens haar analyse komt de oorlog voort uit de onwil van de Nederlanders om de nieuwe economische situatie, die van Britse vrijhandel, te accepteren; in de Mingkabau was een nieuwe handelsklasse ontstaan door de handel met Groot-Brittannië, die meende te worden gesmoord door het Nederlandse streven naar monopolie in het gebied. De Nederlanders wilden slechts handelen met de traditionele adel, en deze had het Mingkabause systeem zo ingericht dat zij degenen waren die als enigen konden handelen. Toen de Padri's via de bedevaart naar Mekka in contact kwamen met een politieke vorm van de islam, het Wahabbisme, ontdekten zij een systeem dat rechtvaardiger zou zijn voor de nieuwe situatie in het gebied. De groepering verkreeg een grote steun in het gebied en besloten de Nederlanders uit het gebied te verdrijven. Zo is volgens Dobbin de economie de grootste drijfveer geweest voor de oorlog.¹³ Het tweede boek van enige betekenis, hoewel vele malen minder dan Dobbins werk, is afkomstig van Gerke Teitler. In het voorwoord van een bronnenpublicatie onder de titel *Het einde van de Padri-oorlog; het beleg en de vermeestering van Bonjol, 1834-1837* is een

---

¹¹ Carey, *The Power of Prophecy* 605.

¹² L. Dalhuisen e.a., *Geschiedenis van Indonesië* (Den Haag 2006) 60-61.

¹³ C. Dobbin, 'Economic Change in the Mingkabau as a Factor in the Rise of the Padri Movement, 1784-1830' in: *Indonesia* 23 (Jakarta 1979) 29 Zie ook: Dobbin, *Islamic Revivalism* 140.

beperkte maar enige studie naar de Nederlandse strategie in de Padri-oorlog. Hij stelt dat de Nederlandse inmenging is geboren als een gegrepen kans van de lokale resident, waar Nederland zich enthousiast maar onwetend in stortte en met heel veel moeite een bevredigend resultaat uit kon halen.¹⁴ Het is typerend voor de historiografie rond de Padri-oorlog dat Teitler in zijn inleiding aangeeft dat zijn bronpublicatie moeten bijdragen aan het militaire denken over Sumatra in de vroege negentiende eeuw, maar dat de bronnen die hij als bibliografie opgeeft allen van voor 1890 zijn; Het militair denken over Sumatra waar Teitler op doelt lijkt zich na het begin van de twintigste eeuw niet verder te hebben ontwikkeld.¹⁵

Het onderzoek

Zoals gezegd richt deze paper zich op de Nederlandse strategie in beide oorlogen. Op deze manier wordt er duidelijk op wat voor manier het Nederlandse leger counter-insurgency's benaderde, en tot wat voor strategieën deze benadering leidde in beide oorlogen. In het eerste hoofdstuk zal de politieke en militaire situatie van het Nederlandse koloniale bestuur in de periode 1816-1825 beschouwd worden, om de aanloop naar beide oorlogen weer te geven en de problemen waar het bestuur mee worstelde te analyseren. Deze kennis is nodig voor het lezen van de volgende twee hoofdstukken, omdat het eerste hoofdstuk de omstandigheden schetst waar de Nederlandse officieren in moesten werken. Het tweede en derde hoofdstuk zullen een gelijkende opbouw kennen; eerst zal kort het verloop van de oorlogen worden beschreven, waarna de bronnen van de hoofdofficieren aan bod komen. In het tweede hoofdstuk zullen nota's en rapporten van luitenant-generaal de Kock geanalyseerd worden, waarin hij zijn strategie die onder zijn bevel in 1826-1830 op Java is gevoerd uitlegt en verantwoordt. In het derde hoofdstuk zullen de memoires van kolonel Hubert de Stuers (1788-1861) geanalyseerd worden, die het bevel op Sumatra voerde in de periode 1825-1830. Ook komen de rapporten van de reeds genoemde Elout uit de periode 1831-1833 aan bod. Bij de analyse van deze bronnen is vooral van belang hoe de officieren besloten hun strategie aan te passen aan de lokale omstandigheden; welke factoren zorgden ervoor dat de Nederlanders af moesten wijken van wat zij gewend waren te doen? Met het antwoord op deze vraag kan er bepaald worden in hoeverre het cultuurconflict ook bepalend is geweest voor innovaties in het Nederlandse leger.

Tot slot zal er in de conclusie een vergelijking worden getrokken tussen de drie officieren en hun strategieën. Hiermee hoop ik inzicht te krijgen op de koloniale strategie in het algemeen; zoals hiervoor is gezegd waren de officieren in het velde verantwoordelijk voor de aangewende strategie,

---

¹⁴ G. Teitler, *Het einde van de Padrie-oorlog; het beleg en de vermeerstering van Bonjol 1834-1837, een bronnenpublicatie* (Amsterdam 2004) 15.

¹⁵ Teitler, *Het einde van de Padrie-oorlog* 19-20. De uitzondering is het werk van Dobbin.

geen generale staf zoals in Europa gebruikelijk was, en dus is dit de enige manier om een samenhangend beeld van de Nederlandse oorlogsinspanningen te schetsen.

Hoofdstuk 1: De herintrede van Nederlands koloniaal bestuur en haar militaire macht, 1816-1825

In dit eerste hoofdstuk zal de context waarin de twee oorlogen plaatsvonden besproken worden. De Nederlandse verhouding tot Nederlands-Indië zal hierbij centraal staan, die een hele andere richting insloeg na het faillissement van de Verenigde Oost-Indische Compagnie in 1798. Nederland zou zich voortaan gaan bemoeien met de Indische aangelegenheden op politiek, economisch en militair gebied, om er de maximale winst uit te halen voor het moederland. De VOC was hier geen geschikt middel meer voor; de Nederlandse regering zou Java gaan besturen als “wingewest” van Nederland. Door de onstabiele regeringen tijdens de Franse periode in Nederland (1795-1813) en de Engelse bezetting van Java (1811-1816) kwam van deze nieuwe benadering vooralsnog weinig terecht, hoewel de gouverneur-generaal Herman Daendels (1762-1818) in zijn regeringsperiode 1806-1811 wel de eerste stappen in die richting zette. Bij de teruggave bleek dat de Engelsen, onder leiding van de ambitieuze Thomas Raffles (1781-1826), hun eigen hervormingen hadden doorgevoerd en dat deze beter waren geslaagd dan de Nederlandse innovaties.¹⁶ Deze hervormingen, zoals de invoering van landrente, waren een uitstekend instrument in de ogen van de nieuwe Nederlandse bestuurders en bleven dan ook voortbestaan. Deze ontwikkelingen hadden ook gevolgen voor het koloniale leger, waar steeds meer van gevraagd werd ten behoeve van de staat. In dit hoofdstuk zal er eerst dieper op de kenmerken en de gevolgen van de Nederlandse herintrede worden ingegaan, waarna er wordt geanalyseerd wat de specifieke gevolgen waren voor respectievelijk Java en Sumatra. De oorlogen op beide eilanden ontstonden ten dele als gevolg van de hernieuwde Nederlandse inspanningen; het is daarom belangrijk om deze goed in kaart te brengen voor de Nederlandse strategie op individueel niveau nader te beschouwen.

Nederland en Indië

Tot het faillissement van de VOC in 1798 waren Nederlandse bezittingen in de Indonesische archipel bezit van het bedrijf, en werden zaken als wetgeving, bestuur en militaire zaken geregeld door vertegenwoordigers van de VOC. Concurrentie, prijsschommelingen en oplopende kosten zorgden uiteindelijk voor het failliet van het eerste beursbedrijf ter wereld, waarna haar bezittingen genationaliseerd werden. Steeds meer stemmen gingen op om deze bezittingen als onderdeel van Nederland te beschouwen en het bestuur ervan naar Nederlands model in te richten. Het gebrek aan een Nederlandse regering met een levensduur van enige omvang tussen 1795 en 1806 zorgde ervoor

---

¹⁶ N.S. Efthymiou, *De organisatie van regelgeving voor Nederlands Oost-Indië: Stelsels en opvattingen (1602-1942)* (Amsterdam 2005) 114.

dat de Indische bezittingen in feite nog werden bestuurd op de wijze van de VOC¹⁷, totdat de nieuwe koning Lodewijk Napoleon (1778-1846) Daendels in 1806 als gouverneur-generaal benoemt. Daendels maakt werk van de economische ontwikkeling van Java, door bijvoorbeeld een weg aan te leggen tussen Batavia en Yogyakarta die de geschiedenis in is gegaan als de *Grote Postweg*. Zijn belangrijkste doel was echter Java te beschermen tegen de Engelsen, waarvoor vele forten werden aangelegd. Ondanks dat hij hier uiteindelijk dus niet in slaagde, luidt zijn bestuur een nieuwe periode in van Nederlands kolonialisme in de archipel; voor het eerst legde Nederland lokale heersers en bevolking zijn wil op, zonder het gebruikelijke paaien en overleggen.¹⁸

De Engelse inval kwam zoals gezegd niet onverwacht, maar toch ging Java binnen een maand verloren. Dit snelle verlies zou een trauma blijven voor de koloniale staf, die Engeland als de grote vijand bleef zien voor de rest van de negentiende eeuw. Ondanks de gesloten vrede en de teruggave van de koloniën in de archipel bleven de Britten oppermachtig in de regio, en bezetten zij de stad Singapore in 1819 om meer te kunnen concurreren met de Nederlandse handelaren op Java. Nederland was bovendien ernstig verarmd door de Napoleontische tijd, waardoor de politieke ambities op koloniaal gebied beperkt waren; er werd gesproken van een onthoudingspolitiek. Dit betekende dat Nederland geen actieve pogingen zou nemen om land te veroveren, om de Britten niet voor het hoofd te stoten en omdat er simpelweg geen economische en politieke basis voor was. Het was hoofdzaak om de verworven bezittingen te verdedigen en hun winst te vergroten, in plaats van geldverslindende oorlog waarvan de opbrengst twijfelachtig was. De verhouding met lokale heersers, de handelspartners en bondgenoten, moest goed worden onderhouden, zodat de goederenstroom op gang bleef en er geen oorlog aan de grenzen, de “buitengewesten”, plaatsvond. Alleen bij uitzondering, als een bevriende vorst bedreigd werd bijvoorbeeld, kon het leger worden ingezet om controle te krijgen over vorsten of groepen die niet mee wilden werken.¹⁹

Deze politiek leidde tot een passieve taakstelling voor het Nederlands-Indische Leger (NIL). Het beveiligen van Java tegen de Britten had de hoogste prioriteit, en er werd een serie voorstellen gedaan om het fortenstelsel van Daendels te verbeteren en uit te breiden. Doordat de nadruk lag op de verdediging en een goede verhouding met de lokale vorsten werd er geen rekening gehouden met een bewegingsoorlog, de uitwisseling van veldslagen, op de eilanden. Naast de militaire cultuur, die er zoals genoemd in de inleiding weinig aanleiding toe gaf, was er ook geen politieke basis voor het schrijven van doctrines voor koloniale oorlogsvoering; men wilde geen uitbreidingsoorlogen voeren en bereidde zich hier dus ook niet op voor. Het koloniale leger kreeg het “Crimineel wetboek voor het krijgsvolk te

---

¹⁷ Efthymiou, *De organisatie van regelgeving* 109.

¹⁸ P. Groen, ‘Colonial Warfare and Military Ethics in the Netherlands East Indies’ in: *Journal of Genocide Research* 14:3 (Londen 2012) 279.

¹⁹ Efthymiou, *De organisatie van regelgeving* 120.

lande” mee, dat de ethische en juridische gedragslijnen voor een leger vastlegde, maar verder waren officieren vrij om hun eigen tactieken toe te passen. Hier zou pas na de Java-oorlog verandering in komen.²⁰

Dat het officiële beleid van de onthoudingspolitiek niet overeenkomt met de werkelijkheid is geen verrassing, maar er is hier sprake van een ware paradox; Nederland heeft wel degelijk allerlei gebieden veroverd gedurende de periode 1816-1840. Dat dit kon gebeuren ondanks gebrek aan officiële goedkeuring is voornamelijk te wijten aan:

“Het veelal eigenmachtig optreden van Nederlandse bestuursambtenaren in de buitengewesten waarop Batavia, laat staan Den Haag, onvoldoende greep op had.”²¹

We zullen bij de Padri-oorlog een dergelijk geval voorbij zien komen. Lokale ambtenaren en hun officieren zagen al dan niet vruchtbare kansen die onzichtbaar waren voor het centrale bestuur in het verre Batavia en Den Haag. Ondanks het afkeuren van dergelijke opportunistische ondernemingen zag het bestuur zich genoodzaakt om de ongehoorzame ambtenaren en officieren te steunen; als een oorlog verloren zou gaan, kostte dat veel prestige, zowel tegenover andere koloniale machten als de inheemse volken, wat de doodsteek zou betekenen voor de legitimiteit van de koloniale overheid.²²

Een andere oorzaak voor de vele onbedoelde oorlogen was het onvermogen om op goede voet te blijven met de lokale bevolking. De Indiërs waren niet van plan zich te schikken als politieke handelswaar voor conflicten in Europa, en erkenden het nieuwe Nederlandse gezag niet. Op de Molukken ontstond de eerste onrust in mei 1817, slechts een jaar na de Nederlandse herintrede. De Molukkers waren erg tevreden geweest met de Engelse handelsvoorwaarden en voelden er niets voor om weer onder Nederlandse heerschappij te gaan leven. Onder leiding van de befaamde Thomas Matulesia, later bekend als Pattimura, werd de eerste teruggekeerde Nederlandse resident en zijn staf gedood. De eerste strafexpeditie werd verassend genoeg verslagen; het Nederlandse bestuur had Matulesia ernstig onderschat en slechts dertig van de 210 man tellende expeditie keerden terug.²³ Onmiddellijk werd een tweede expeditie georganiseerd, die twee keer zo groot werd en voor driekwart uit Javaanse hulptroepen bestond. Deze legermacht slaagde er wel in om de opstandelingen te verslaan en het Nederlandse gezag te herstellen; Pattimura werd samen met veel van zijn volgelingen gevangengenomen en allen woeden geëxecuteerd.

---

²⁰ Groen, ‘Colonial Warfare’ 279.

²¹ Efthymiou, *De organisatie van regelgeving* 121.

²² Groen, ‘Colonial Warfare’ 283.

²³ P. van Zonneveld, ‘Pattimura en het kind van Saparua; De Molukken-opstand van 1817 in de Indisch-Nederlandse literatuur’ in: *Indische Letteren* 10:1 (Leiden 1995).

Deze opstand duurde vijf maanden, van mei tot september, en was vergeleken met andere oorlogen in de archipel aan de korte kant, maar er worden al wel elementen zichtbaar die ook terug zijn te zien in de oorlogen die volgen; Nederland verliest grip op een situatie, waarna de eerste reactie faalt en het leger steeds verder wordt vergroot totdat de oorlog eindelijk gewonnen wordt. Moeizame relaties met de lokale bevolking waren meestal aanwezig en zorgden voor trage en onmachtige expedities, vooral de voorraden op waren en er geen plaatselijke steun werd geboden. De gevolgen van deze algemene situatie voor de Nederlandse strategische positie op Java en Sumatra zullen nu aan bod komen.

Java

In 1603 stichtte de VOC de handelspost Batavia op Java, waarvandaan de handel op de archipel gecoördineerd werd. Tot de negentiende eeuw zou dit de enige plaats zijn waar Nederland direct gezag op uitoefende en waar er een Europese bevolking van enige omvang was. Grote en rijke delen van Java waren in handen van machtige sultanaten, voor wie de Nederlanders, Britten en Fransen afwisselend bondgenoten, vijanden en handelspartners waren. Doordat de sultans onderling veel oorlogen voerden kon Nederland zich vestigen en uitspreiden over Java. De VOC was intussen in staat om een monopolie uit te oefenen op alle Javaanse handel, waardoor zij de lokale elite kon aanzetten om voor de Europese handelsbelangen te werken. Desondanks was het eiland nog niet bepaald 'Nederlands'; lokaal bestuur en rechtspraak bleef in handen van de Javaanse adel. Economisch gezien mochten de Javanen dan wel afhankelijk zijn van de Nederlandse handel, op militair gebied waren de Nederlanders met te weinig om een echte bedreiging te vormen voor de dichtbevolkte rijken op Java.²⁴ Toen de economische malaise inzette in de tweede helft van de achttiende eeuw werd de politieke situatie van het Nederlandse koloniale gezag steeds slechter. Tijdens de Britse aanval op Batavia in 1781 en de Oorlog van de Eerste Coalitie tegen Frankrijk (1792-1797) zag de Nederlandse gouverneur-generaal geen andere mogelijkheid dan de sultans van Yogyakarta en Surakarta om hulp te vragen, om Batavia voor Nederland te behouden. Nederland stond dus meerdere keren op het punt om Java, en daarmee al zijn koloniën in Oost-Azië, te verliezen.²⁵

De komst van Daendels in 1808²⁶ bracht hier verandering in. Nu de economische macht zo goed als verdwenen was, moest het Nederlandse gezag met geweld hersteld worden. De militaire en bestuurlijke aanwezigheid werd vergroot, wat flinke gevolgen had voor de twee nog onafhankelijke

---

²⁴ Java telde in 1800 circa vijf miljoen inwoners, terwijl Nederland slechts 2,1 miljoen inwoners telde. Zie: E.H. Kossmann *De Lage Landen 1780 – 1890* (Amsterdam 1986) en B. Peper, 'Population growth in Java in the 19th century' in: *Population Studies* 24:1 (Cambridge 1970).

²⁵ Carey, *The Power of Prophecy* Preface xi – xiii.

²⁶ Hij was in 1806 aangesteld, maar door moeilijkheden met de grote Britse aanwezigheid in de Indische Oceaan duurde de reis 2 jaar.

Javaanse sultanaten. In Yogyakarta, het grootste sultanaat en toekomstig brandhaard in de Java-oorlog, ontworpen Daendels een zorgvuldig opgebouwd en eeuwenoud systeem dat de relaties tussen Javanen en Europeanen in goede banen had geleid. De Nederlandse resident zou daar voortaan niet meer ondergeschikt zijn aan de sultan, economisch sterke en strategisch belangrijke gebieden zouden onder Nederlands gezag komen en Yogyakarta zou Nederland militair ondersteunen in een geval van een Britse aanval. Sultan Hamengkubuwana II (1750-1828) weigerde op deze manier met Daendels te onderhandelen; het oude dualistische systeem, dat de Nederlanders de macht gaf in het westen en noorden van Java en de sultans in het zuiden en oosten, gaf Nederland geen enkel recht om dit te kunnen eisen.²⁷ Het zou tot 1810 duren totdat de sultan zijn bezwaren liet vallen. Daendels dwong ook vele boeren, zowel van de sultanaten, wiens grond in pacht was gegeven aan Nederlandse kolonisten, als van de landerijen rond Batavia, te werken aan zijn bouwprojecten. Aan de "Grote Postweg" moeten 12.000 inheemse levens verloren zijn gegaan en de slachtoffers van de bouw van forten zijn ontelbaar. Hoewel Daendels veel werk verzette en er steeds beter in slaagde om de Javanen de Nederlandse wil op te leggen, fungeerde hij ook als uniforme vijand voor de verdeelde samenleving van Yogyakarta; doordat iedere klasse wel bezwaren had tegen de brute imperiale politiek, ontstond er een ongekend gevoel van saamenhorigheid.²⁸ Alleen door de hulp van Surakarta en andere lokale, trouw gebleven adellijke geslachten slaagde Daendels erin om in december 1810 een opstand neer te slaan van een voorname edelman uit Yogyakarta, Raden Rongga, die niet langer tegen de vernedering van het Nederlandse bestuur kon. Yogyakarta werd nu bezet door de jagende troepenmacht, en de sultan voelde zich gedwongen af te treden ten behoeve van zijn zoon, die op betere voet met Daendels stond.

Lang kon Daendels niet van de overwinning genieten. In mei 1811 werd hij teruggeroepen naar Nederland, en hij werd opgevolgd door Jan Willem Janssens (1762-1838) die tot de Britse aanval het bestuur zou leiden. Ondanks alle voorbereidingen, troepenwervingen en fortenbouw maakte het Nederlandse leger geen schijn van kans tegen het Britse leger, dat was gehard door oorlogen in India. Het Nederlandse leger op Java bestond uit ongeveer 17.000 man, waarvan slechts 2.400 Europeanen; de rest van een verzameling Javanen, Chinezen en Ambonezen, van wie de discipline en vaardigheid bijzonder laag werd geschat, waardoor hun militaire waarde voor het gouvernement mager was.²⁹ Dit haastig verzamelde en slecht getrainde leger zou geen partij zijn voor de gedisciplineerde eenheden van het Brits-Indische leger, dat op 3 augustus met 11.000 man bij Batavia landt. Janssens besluit zich te verschansen in een van Daendels' forten, fort Cornelis. Batavia was onverdedigd en kon eenvoudig worden bezet; Fort Cornelis hield het vol tot 26 augustus, waarna al ruim de helft van het Nederlandse

---

²⁷ Carey, *The Power of Prophecy* 168.

²⁸ Ibidem, 213, 219.

²⁹ Heshusius, 'De wording van het KNIL' 15.

leger al gesneuveld of gevangengenomen was.³⁰ Janssens weet te ontkomen, en vlucht naar centraal Java om daar met behulp van trouw gebleven regimenten uit Yogyakarta een nieuwe verdedigende linie op te zetten. Halverwege september is ook deze wanhoopspoging ten einde, en draagt Janssens het bestuur over aan de nieuwe Britse luitenant-gouverneur Raffles.

De Britse heerschappij over Java (1811-1816) zou een aantal conflicten veroorzaken die essentieel bleken te zijn voor de Java-oorlog. Ten eerste wilde Raffles de macht van de Javaanse adel breken, zodat belasting voortaan direct van de boeren geïnd kon worden; op deze manier zou de druk op de Javaanse boeren verlicht worden (zij werden nu vaak dubbel belast) en zou de immer dwarsliggende adel van zijn lokale machtsbasis beroofd worden. Ten tweede zou de lokale handel onder controle komen van Chinese kooplieden, die beter te controleren waren door de Britse overheid. Ten derde zou het traditionele Javaanse recht een beperkte rol spelen in deze staatsaangelegenheden; hierdoor werd het moeilijk voor arme Javaanse boeren om miststanden aan te kaarten. Zij hadden al moeite met het traditionele recht, laat staan dat zij een vreemde rechtspraak konden begrijpen. Om deze doelen te bereiken werd Yogyakarta geplunderd, grote gebieden geannexeerd en werden veel edelen verbannen; de achterblijvers gehoorzaamden noodgedwongen aan de Britten. Raffles had Java in een ijzeren greep, en de terugkerende Nederlanders waren onder de indruk van zijn bestuur; wat Daendels had willen bereiken was door Raffles volbracht.

Ondanks de waardering die de Nederlanders hadden voor Raffles' werk, bleef het wijdverbreide gevoel van vernedering niet onopgemerkt toen de Nederlanders het bestuur van Java weer op zich namen in 1816. In alle rangen en standen van de Javaanse maatschappij was wrok tegenover de Nederlanders, die het Britse schrikbewind niet hadden kunnen voorkomen. De verbannen adel werd toegestaan terug te keren naar Yogyakarta, hoewel zij niet in ere werden hersteld en alleen in dienst van Nederland hun oude posities weer konden bekleden. Hun gebieden waren intussen verhuurd aan Nederlandse en Chinese kolonisten, die hier pacht voor betaalden maar de winst zelf mochten houden. De boeren zagen niets van de opbrengsten van hun werk; naast hun dagelijkse behoeften moesten zij wingewassen, zoals koffie, specerijen en suiker, verbouwen voor hun koloniale meesters. De economische en politieke malaise bleken een uitstekende voedingsbodem voor een radicalisering van het islamitische geloof van de Javanen. Raden Mas Ontowiryo, Dipo Negoro, vormde het middelpunt van de radicaliserende moslims. Hij had een reputatie als heilige ontwikkeld en zijn huis functioneerde als pelgrimsoord. Sinds Daendels had hij grote moeite met het Nederlandse gezag; iedere machtsuitbreiding van Nederlandse zijde ervoer hij als een belediging voor het hof, zijn eigen landerijen verloor hij aan Britse annexatie (die na de Nederlandse terugkeer niet terug werden gegeven) en met grote woede zag hij de Javaanse elite zich steeds meer richten op de Nederlandse

---

³⁰ Carey, *The Power of Prophecy*, 283.

cultuur, die volgens hem haaks op de islamitische cultuur van Java stond. Als buitenechtelijke zoon van de Yogyakartaanse sultan Hamengkoeboewono III werd hij gepasseerd in de troonopvolging, mede door Nederlands ingrijpen. Gebruikmakend van zijn populariteit en de grote ontevredenheid in de Javaanse samenleving, organiseerde hij een grote opstand, gericht op het verdrijven van de Nederlandse *khafirs* (ongelovigen) en hun bondgenoten. Het verdere verloop van de oorlog zal in hoofdstuk 2 aan bod komen.

Sumatra

De periode, die in de inleiding is aangegeven voor de Padri-oorlog, is eigenlijk te beperkt; rond 1800 was het al onrustig op de westkust van Sumatra, de streek die bekend stond als de Mingkabau, het thuisland van de Padri's. De conservatieve elite verloor steeds meer terrein aan de groep, die veel steun had onder de bevolking en door hun religieuze overtuiging moedige tegenstanders op het slagveld waren. De Nederlandse inmenging kwam pas in 1821, toen de lokale sultan niets anders meer kon dan Batavia om hulp vragen, als hij zich niet aan de Padri's over wilde geven. Tot die tijd bleef de Nederlandse vestiging in het gebied beperkt tot één handelspost in Padang, waarvandaan de handel op de kust werd gecontroleerd. Het eiland is bijzonder ruig en dunbevolkt, waardoor kolonisatie zoals op Java lastig te realiseren was. Via Padang kon echter wel een monopolie worden uitgeoefend op de westkust van Sumatra, waar ondanks de ontoegankelijkheid een florerende economie was ontstaan. Eeuwenlang speelde goud uit deze regio een essentiële rol in de handel op de Indische Oceaan.³¹ In de tweede helft van de achttiende eeuw werden koffiebonen geïntroduceerd op het eiland, die bijzonder goed gedijden. De VOC had dus een officieel monopolie op al deze goederen, maar steeds vaker slaagden Britse handelaren via de oostkust buiten de Nederlanders om te kunnen handelen met de lokale handelaren. Door de teloorgang van de VOC werd het monopolie steeds zwakker, zeker toen er in de vorm van de Verenigde Staten van Amerika een nieuwe speler in de archipel verscheen. Het is intussen 1790, en de Nederlanders hebben al hun inspanningen gericht op het behouden van Java. Het monopolie op Sumatra was als gevolg niet te behouden.

Door de economische mogelijkheden die het eiland bood was Sumatra in koloniale zin een speelbal tussen Groot-Brittannië en Nederland. Raffles was ontevreden met het Britse besluit om de Indonesische archipel op te geven en na de stichting van Singapore bond hij de commerciële strijd aan met Batavia. Sumatra lag binnen handbereik van Singapore, en Raffles stond open voor alle handelswaar die door de mazen van het Nederlandse net glipten. In 1824 werden de conflicten die uit deze spanningen ontstonden beslecht met een verdrag tussen beide landen, waarbij Nederland werd toegestaan haar macht tot Atjeh, het grote sultanaat in het noorden van Sumatra, uit te breiden. Atjeh

---

³¹ Dobbin, 'Economic Change in the Mingkabau' 1.

was een fijne handelspartner voor Groot-Brittannië, niet alleen vanwege de gunstige ligging tussen Singapore en India, maar ook omdat hier vandaan de smokkel uit de Mingkabau plaats vond. Nu Nederland de 'Atjese piraterij' niet meer mocht bestrijden, keerde zij zich tegen de Mingkabau.³² Ook op Sumatra moest het Nederlandse gezag dus rekening houden met de belangen van Groot-Brittannië, en moest in tegenstelling tot de situatie op Java zelfs concessies doen.

In de kleine staatjes op de westkust van Sumatra was intussen de Padri-beweging ontstaan, een groep waarvan de meeste leden via de stad Pedir (waarvan de naam Padri is afgeleid) de *hadj* hadden gemaakt, de rituele reis naar Mekka, en daar in aanraking waren gekomen met een politieke vorm van de islam, het Wahabisme. Deze ideologie gebood de invoering van de Islamitische wetgeving, de *sharia*. Bij terugkomst merkten de Padri's het gebrek aan religieuze zuiverheid op in hun maatschappij, en begonnen in het openbaar te spreken, waar vele mensen op af kwamen. De eerste Padri's waren vaak rijke handelaren, de *hadj* is uiteraard een kostbare onderneming, en zij zagen de *sharia* niet alleen als een morele modernisering maar ook als een economische; het oude, traditionele *adatrecht* was puur gericht op de traditionele handelsroutes en de bescherming van de gevestigde adel, terwijl de Mingkabau door een stijgende productie van goud, indigo en koffie nieuwe economische terreinen verkende. Nieuwe handelaren hadden vaak een moeilijk rechtsplaats, en de Padri's meenden dat de *sharia* een rechtvaardige oplossing bood voor de nieuwe situatie; de nieuwe klasse van handelaren was het met hen eens, en zo bleef hun aanhang groeien.³³ De oude orde, gecentreerd rond een zwak sultanaat in Pagarrayung, reageerde hier krampachtig op; de sultan had geen echte macht, en door dit gebrek aan centrale leiding konden de Padri's de verschillende dorpen en staatjes een voor een aanvallen en bezetten.

De sultan kwam steeds meer in de verdrukking, en de lokale adel zag ook geen interne oplossingen meer. In 1818 tekende de sultan een verdrag met de Britten, die sinds 1795 Padang bezet hadden. Dit verdrag gaf de Britten recht op economische en territoriale rechten in de Mingkabau zolang zij de sultan en zijn adellijke bondgenoten te beschermen, maar voordat het tot een oorlog tussen de Britten en de Padri's kwam werd ook Padang in 1819 teruggegeven aan de Nederlanders. Toen de nieuwe resident James du Puy (1792-1881) zijn positie innam werd hem de heikele positie van de handelspost snel duidelijk; de Padri's wilden niet met *khafirs* handelen, maar stonden wel op het punt om hun toegang tot de welwillende gebieden af te snijden. Hij verzocht Batavia militaire steun te sturen en hem te machtigen te onderhandelen met de nazaten van de inmiddels overleden sultan. De hoofdstad van het sultanaat was intussen gevallen, waardoor er geen nieuwe sultan kon worden ingehuldigd.³⁴ Ondanks de reeds genoemde onthoudingspolitiek liet Batavia zich overhalen; In 1821

---

³² Teitler, *Het einde van de Padrie-oorlog* 12.

³³ Dobbin, 'Economic Change in the Mingkabau' 29.

³⁴ C. Dobbin, *Islamic Revivalism* 142.

ondertekende du Puy een akkoord met de neef van de overleden sultan en de nog loyale adel, waarna er een regiment van honderd man werd gelegerd in Simawang, ten noorden van Padang. De Padri's begonnen vrijwel onmiddellijk met overvallen en andere sabotage.

In dit hoofdstuk zijn de situaties en directe aanleidingen voor beide oorlogen weergegeven, opdat de omstandigheden voor het Nederlandse leger op beide oorlogen duidelijk worden. In beide gevallen moet het leger rekening houden met de economische situatie van het Nederland; er was weinig of geen geld beschikbaar voor koloniale oorlogsvoering en tegelijkertijd moesten de koloniën zo veel mogelijk geld opbrengen voor het moederland. Hierdoor waren de mogelijkheden beperkt, en hadden de officieren eigenlijk nooit de middelen beschikbaar die zij wensten. Op beide eilanden kon dit redelijk worden gecompenseerd door lokale bondgenoten, die vaak driekwart of meer van het leger vormden. Deze troepen kenden hun voor- en nadelen, maar waren uiteindelijk onmisbaar voor de koloniale aanwezigheid van Nederland op de eilanden. Tot slot was de Britse invloed altijd aanwezig; de afgelopen oorlogen hadden laten zien dat de Nederlandse koloniën alleen bestonden door de goedkeuring van de Britten, niet door de eigen macht. Officieren moesten met al deze gegevens vaak improviseren om de gewenste doelen te bereiken, en in de komende hoofdstukken zal uiteengezet worden hoe deze improvisaties in de praktijk werkten.

Hoofdstuk 2: de Kock en strategie in de Java-oorlog

In dit hoofdstuk wordt de strategie geanalyseerd die baron Hendrikus Merkus de Kock (1779-1845) ontwierp om de Java-oorlog te kunnen winnen. De Kock heeft vele rapporten, brieven en nota's achtergelaten die helpen bij de beantwoording van de vragen die in de inleiding zijn gesteld. Het is hierbij opvallend dat de westerse militaire cultuur een prominente plaats inneemt in deze documenten, maar dat de Kock ook bereid was om van deze cultuur af te wijken toen de situatie hier steeds meer om begon te vragen. Het verloop van de oorlog en de rol die de Kock daarin speelde zullen nu eerst belicht worden, waarna de bronanalyse aan bod komt.

Op 1 januari 1826 wordt de Kock benoemd tot gouverneur-generaal ad interim van Nederlands-Indië, om later luitenant-generaal, de hoogste rang en dus opperbevelhebber van het NIL te worden. Nederland verloor in de loop van 1825 de grip op de bezittingen op centraal en oost-Java, en de Kock werd aangewezen als ideale persoon om de kritieke positie van het Nederlandse gezag te redden. Dipo Negoro had zoals gezegd een enorme aanhang verworven en had op zijn *jihad* tegen Nederland en zijn Javaanse bondgenoten nog weinig militaire tegenstand gehad, maar nu hij Magelang, een belangrijke stad voor de verbinding tussen Yogyakarta en Batavia, en Yogyakarta zelf naderde zou hier verandering in komen. Met veel inheemse versterkingen van de omliggende eilanden kon de Kock het beleg rond deze steden in september 1825 breken, waarna een nieuwe fase van de oorlog begon. Tot dan toe had Dipo Negoro een tamelijk reguliere tactiek toegepast, met voor Nederlanders tamelijk herkenbare eenheden en manoeuvres, waarmee de Nederlanders weliswaar tot op het randje van overgave werden gedwongen, maar waarmee de Kock wel uit de voeten kon; belangrijke steden werden zwaar gefortificeerd, hun vuurkracht werd vergroot en alle buiten de muren gelegen eenheden werden teruggetrokken voor de verdediging.³⁵ De Nederlandse eenheden slaagden erin om de meeste forten te behouden, en na veel vergeefse stormlopen trokken de rebellen zich halverwege 1826 terug in de jungle, niet om zich over te geven, maar om een guerrillacampagne te beginnen waar de Kock zich aanvankelijk geen raad mee wist. In het begin van 1827 konden Nederlandse eenheden nauwelijks vrij manoeuvreren; de vijand scheen overal te zijn, viel razendsnel aan en trok zich zo snel weer terug dat een achtervolging onmogelijk was.

De Kock ontwierp zogenaamde 'mobiele kolonnes' om de bewegingsvrijheid van de Nederlandse troepen te vergroten en toch enige slagkracht te houden. Deze kolonnes bestonden uit ongeveer 500 man van gemengde militaire samenstelling (infanterie, cavalerie, artillerie, medici en bevoorradingspersoneel) en werd voor ongeveer driekwart gevormd uit Javaanse hulpstroepen, die echter even problematisch waren als nuttig; hun militaire kwaliteit was twijfelachtig voor de Europese officieren en zij stonden erop hun familie mee te nemen tijdens de campagnes. Dit laatste leverde vaak

---

³⁵ Hoff, *Het misplaatste Oranje Boven-gevoel*, 48.

enorme vertragingen op, door de aanwezigheid van kinderen en ouderen. De guerrillastrijders van Dipo Negoro reisden licht en konden door hun kennis van het terrein de colonnes vaak voor blijven.³⁶ In mei 1827 kwamen er Europese versterkingen van de omliggende eilanden en Nederland zelf, waardoor de Nederlandse reguliere troepenmacht bijna verdubbeld werd, van zes tot bijna twaalfduizend man. Met circa vijftienduizend inheemse hulptroepen had de Nederlandse strijdmacht nu de aantallen om het initiatief te pakken, wat tot die tijd bij Dipo Negoro lag. Bovendien bedacht de Kock samen met zijn kolonel van de militaire ingenieurs, de genietroepen, Frans Cochijs (1787-1876) een nieuwe strategie om de kwetsbaarheid van de mobiele kolonnes te verkleinen; overal op Java, voornamelijk in de rebelse gebieden, moesten kleine houten forten, *bentengs*, gebouwd worden, die simpel te bouwen en makkelijk te verdedigen waren. Hier konden de mobiele kolonnes zich naar terug trekken als zij aangevallen werden; in het open veld bleken zij veel te kwetsbaar. Ondanks dat dit een kostbare en tijdrovende strategie was, bleek het wel de sleutel tot de eindoverwinning. Dipo Negoro en zijn snelle eenheden konden de *bentengs* niet veroveren en werden steeds verder beperkt in hun bewegingsvrijheid. Uiteindelijk ging Dipo Negoro noodgedwongen de onderhandelingen aan; de Kock wist echter hoe zeer de prins in het nauw zat, en alle eisen die Dipo Negoro stelde werden afgewezen. De oorlog sleepte zich door Dipo Negoro's eigen koppigheid en de steun van zijn harde kern tot 1830 voort, maar aan het begin van 1829 was het pleit eigenlijk al beslecht. De Kocks strategie had een schijnbaar onvermoeibare tegenstander op de knieën gekregen.

Rapporten van de Kock

In een rapport uit 1829, onder de titel "Over de wijze waarop de oorlog in de Vorstenlanden van Java gevoerd wordt, en de gronden op welke die berust", geeft de Kock een interessante samenvatting van de door hem gevoerde strategie gedurende de afgelopen drie jaar. Hij stelt dat de Java-oorlog om drie redenen uniek was: de geografie van het gebied, de aard van de tegenstander en het Nederlandse stelsel dat de oorlog uiteindelijk zou beslissen.

Volgens de Kock waren de geografische omstandigheden, met name het klimaat en de toegankelijkheid van het landschap, heel anders dan zijn soldaten in Europa gewend waren. Op Java is immers sprake van een tropisch klimaat, wat door de verhoogde temperatuur en luchtvochtigheid een flinke inspanning vergde van de Nederlandse soldaten. Hun conditie bleek veel minder dan verwacht en zij waren vatbaar voor de onbekende ziektes die ontstonden in deze broeiende atmosfeer; de mobiliteit van de troepen ging zienderogen achteruit, waar de snelheid juist moest worden opgevoerd om de razendsnelle Javaanse guerrilla's te achtervolgen. Deze guerrilla's maakten optimaal gebruik van de erbarmelijke staat waarin de Nederlandse troepen verkeerden:

---

³⁶ Carey, *Power of Prophecy*, 640.

“Dit afmattende luchtgestel waar onze troepen tegen ageren, een terrein dat hoe moeilijk ook voor onze legers [maar] waarvan de Javaan zo meesterlijk weet partij te trekken (...) stelt hem [de Javaan] alleszins in staat tot een lange voortzetting van den oorlog.”³⁷

Het afmatten van de tegenstander was geen optie; de Javanen waren de Europeanen qua uithoudingsvermogen veruit de baas. Alleen door de discipline strak aan te trekken en de bevoorrading voor de troepen te waarborgen konden de mobiliteit en de moraal van de soldaten op peil blijven.

Dit was hard nodig, omdat het terrein ook de nodige uitdagingen bood die afwezig waren in Europa. Woeste rivieren die nauwelijks over te steken waren, diepe ravijnen, onbegaanbaar oerwoud en dichte bamboebossen; er was zo nu en dan geen doorkomen aan voor de mobiele colonnes, die de wegen van Europa gewend waren. Tegelijkertijd leek het alsof de tegenstander er keer op keer in slaagde om deze obstakels wel te overwinnen, en hierdoor aan een achtervolging wist te ontkomen. Voordat Daendels zijn “Grote Postweg” had voltooid waren er geen wegen op Java, in ieder geval niet waarover in een ordelijke opstelling over gemarcheerd kon worden. De tochten over smalle, onverharde paden gingen moeizaam van een ordelijke mars zoals de Kock dat graag had gezien, maar het ging niet anders. Desondanks bood het gebied ook “onbeschrijflijke militaire mogelijkheden”: hinderlagen waren eenvoudig te leggen, manoeuvres konden verdekt achter rotsen en andere natuurformaties uitgevoerd worden, en tot posities konden vaak eenvoudig worden verdedigd doordat zij vaak al lastig te betreden waren door de natuur, laat staan als de toegang ook nog eens verdedigd was. Om dergelijke operaties uit te voeren was er echter veel kennis over de omgeving nodig, en die ontbrak nu juist; lokaal waren er nauwelijks bondgenoten voor het Nederlandse gouvernement, en de Indische hulptroepen konden weliswaar beter tegen het klimaat, maar vonden het net zo lastig als de Nederlanders om hun weg te vinden in centraal Java. Wederom ziet de Kock de “Javaansche muitelingen” optimaal gebruik maken van deze natuurlijke omstandigheden en de Nederlandse eenheden worstelen.³⁸

Moeilijker te bestrijden dan de fysieke problemen die de geografie opleverde was het tweede unieke aspect dat de Kock de Java-oorlog toeschreef; de “geest der Javanen”. De Javaanse oorlogscultuur fascineerde de Kock, die de massale inspanning voor de zaak van Dipo Negoro niet had verwacht. Het volk stond hem niet bekend als oorlogszuchtig, en als het al wrok koesterde tegen het gouvernement dan is het vreemd dat deze wrok nu tot uitbarsting komt. De Kock acht het dan ook onwaarschijnlijk dat Nederlands optreden deze oorlog heeft uitgelokt; hij wijt het eerder aan de

---

³⁷Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 033 H.M. de Kock, 1807-1836, nummer toegang 2.21.005.33, inventarisnummer 106.

³⁸NL-HaNA, Kock, H.M. de, 2.21.005.33, inv.nr. 106.

instelling van de Javanen, die veel weg heeft van slaven die hun meester volgen. Dipo Negoro heeft op meesterlijke wijze gebruik gemaakt van dit gedrag, door zich op te werpen als voorvechter van het islamitische geloof op Java, wat hem de autoriteit gaf de oorlogsinspanningen te eisen van de Javanen. Hij deed een beroep op de 'barbaarse' verering die de Javanen koesteren voor hun voorouders; door het Nederlandse gezag te accepteren verkwanselden zij deze aloude erfenis. Hij, Dipo Negoro, zou deze heiligschennis bestrijden en daar had hij alle de volledige steun van het Javaanse volk voor nodig. Naast deze religieuze redenering maakte Dipo Negoro veelvuldig gebruik van geweld voor de rekrutering van troepen:

“De ligting van 't volk in 't algemeen werd steeds met geweld volbragt, en de krijgstucht werd met geweld gehandhaafd.”³⁹

Het was een “makkelijke en goedkope wijze” van het op de been brengen van een leger, en de bevolking stond de mishandeling toe vanwege het religieuze gezag van Dipo Negoro. De discipline binnen de eenheden achtte de Kock echter waardeloos; de Javanen bleven slaafs van nature, en vertoonden geen enkel teken van oorlogsmotivatie zonder de aanwezigheid van het geweld van hun leiders. Het gebrek aan een legerindeling in regimenten, compagnieën of bataljons en de hier aan verbonden hiërarchie van officieren was hier de hoofdreden voor, zo meende de Kock. Hij omschrijft de Javaanse eenheden als

“van weinig kledingstukken voorzien, weinig behoeften hebbende en daarom ook zelden eenige [proviand] mede voerende, evenmin als eenige andere bagage aan munitie of ambulances, aan geen der Europeesche manoeuvres gebonden [en] zelfs niet tot de noodzakelijke eenheid verplicht (...) die men bij de Europeeschen legers onderhoudt.”⁴⁰

De eenheden wierpen zich zonder enig ontzag voor hun eigen leven in de strijd, maar zorgden ervoor dat er altijd een weg terug was en trokken zich terug zodra het momentum uit hun aanval, die vaak voortkwam uit een hinderlaag, was verdwenen. Het wapentuig dat ze hierbij gebruikten was archaisch in de ogen de Kock; bogen, slinger en werpspiesen bijvoorbeeld, maar het meest berucht waren de Javanen met hun vorm van de piek, een lange scherp geslepen bamboestok, die hard en scherp genoeg was om een man te kunnen doorboren. De onorthodoxe aanvallen die met deze wapens werden uitgevoerd brachten de Europees geschoolde soldaten in verwarring. Zij konden vaak geen

---

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

gebruik maken van het gebruikelijke linievuur, waarbij een regiment zich in een strakke lijn opstelde en op bevel van de officier gelijktijdig zijn musketten afschoot, wat een stormloop normaal gesproken brak waarna de infanterie met vooruitgestoken bajonetten de restanten op kon vangen. De Nederlander kreeg meestal niet de tijd om hun slagorde aan te nemen; hij had vaak pas door dat ze werden aangevallen als een Javaan hem aan zijn piek probeerde te rijgen. Met musketten waren de Javanen minder behendig, hoewel zij hier en daar wel gebruikt werden. De Kock stelde dat het belangrijk was om de handel in modern wapentuig zo veel mogelijk aan banden te leggen, voordat de Javanen net zo behendig werden met musketten als ze al waren met de piek.

De snelheid waarmee de Javanen hun aanvallen uitvoerden was het grootste probleem voor de Kock. De uitrusting van de Javaan stak schril af bij wat een gemiddelde Europeaan bij zich had, wiens zogenaamde 'mobiele' colonne ook nog werd opgehouden door de aanwezigheid van paarden (het benodigde paardenvoer vormde een extra last), kanonnen, en de reeds genoemde karavaan van inlandse families. Hun schijnbaar lage behoeftes en hun mogelijkheden op simpele manier van het land te leven zorgden ervoor dat de Javanen geen lange logistieke trajecten hoefden uit te zetten voor de bevoorrading, terwijl er voor de Nederlandse colonnes altijd het gevaar bestond beroofd te worden van de vitale aanvoer van munitie, vers voedsel en onderdelen voor de kanonnen en musketten. Niet onbelangrijk zijn de eerste vier woorden van bovenstaand citaat, "van weinig kledingstukken voorzien"; in Europa waren soldaten over het algemeen vrij goed te herkennen aan hun uniformen, terwijl Javaanse soldaten in uiterlijk niet verschilden van de gewone bevolking. Zo kon het dat een boer die overdag rustig op zijn desa werkte 's nachts in een guerrilla veranderde en de dag daarop weer terugkeerde naar zijn rijstveld. Als de strijders zich niet in de jungle verschuilden waren ze bijzonder lastig te onderscheiden van de gewone bevolking; de gehele bevolking aanpakken zag de Kock als onwenselijk, en als men fout zat met een beschuldiging werd het reeds wankele gezag van de Nederlanders nog verder afgezwakt. De enige manier waarop dit soort praktijken aan konden worden gepakt was de lokale adel onder druk te zetten; zij moesten wel weten wie er meedeed aan de opstand, al waren ze zelf niet actief betrokken voor een van beide partijen.

De uitputtingsoorlog die het conflict in de loop van 1827 was geworden kon niet gewonnen worden met de reguliere militaire middelen, concludeerde de Kock. Hiermee komt hij op het derde unieke aspect van de oorlog, de alternatieve strategie die werd ontworpen om alle bovenstaande problemen te overkomen. De Europese militaire doctrine was niet toereikend om dit conflict in Nederlands voordeel te beslechten: het "beslissende gevecht", zoals Napoleon zijn oorlogen won, werd hier simpelweg niet aangegaan door de tegenstander en dus kon er ook geen overwinning behaald worden. Het gebrek aan een vijandelijk regulier leger zorgde voor nog meer complicaties voor het Nederlandse leger, dat vaak zonder enig doel zijn operaties uitvoerde. De Kock heeft in de loop van de oorlog de gebruikelijke doelstelling, het verslaan van het vijandige leger, los moeten laten en

vervolgens andere doelen opgesteld. Het was essentieel dat Dipo Negoro werd gevangen, maar ook dat zijn band met de bevolking werd doorgesneden; zijn strijders konden alleen doorvechten omdat ze de steun hadden van het overgrote deel van de bevolking, dat hen van schuilplaatsen, voeding en informatie voorzag. Het Nederlandse gouvernement had haar "natuurlijke" gezag in de regio verspeeld, en de bevolking zag geen reden om simpelweg te gehoorzamen; de Kock stelde dat het leger de taak had het gouvernementele gezag te herstellen en zo nodig gehoorzaamheid af te dwingen.

In eerste instantie was alleen geprobeerd Dipo Negoro gevangen te nemen, zonder zijn steun onder de bevolking aan te pakken. Het ontwerpen van mobiele colonnes in plaats van het gebruikelijke geconcentreerde leger achtte de Kock noodzakelijk, maar de kwetsbaarheid van deze colonnes was een gebrek dat moest worden overkomen. Hoewel een mobiele colonne vele malen sneller en wendbaarder was dan een geconcentreerd leger, was het bij lange na niet snel genoeg om Javaanse guerrilla's te achtervolgen. Dipo Negoro was constant in beweging en slaagde er steeds weer in om de colonnes te ontvluchten. Het leek de Kock onmogelijk om de mobiliteit van de colonnes verder te verhogen zonder voldoende slagkracht te behouden, waardoor de kwetsbaarheid voor hinderlagen te groot zou worden. De Kock besloot het probleem om te draaien; in plaats van de eigen mobiliteit te vergroten moest de mobiliteit van de tegenstander worden verkleind.

Het bentengstelsel dat hiertoe werd ontworpen moest ervoor zorgen dat gebieden ontoegankelijk werden voor de "muitelingen". Mobiele colonnes bouwden deze forten, die groot genoeg waren om de vijfhonderd man te huisvesten maar klein genoeg om met vijftig man te verdedigen, als zij door een onrustig gebied trokken. Vanuit de benteng kon het gebied vervolgens worden gezuiverd, waarna er een klein garnizoen werd achtergelaten en de colonne verder trok. Het garnizoen kon voorkomen dat de guerrilla's terugkwamen nadat de mobiele colonne was verder getrokken, zoals voorheen gebeurde. Op deze manier werd Dipo Negoro steeds verder naar het oosten gedwongen en verloren hij en zijn strijders steeds meer beweegruimte die noodzakelijk was voor hun guerrillatactieken. De bevolking in de nabijheid van de bentengs kon hen niet meer steunen, en doordat Dipo Negoro er niet in slaagde om de bentengs te veroveren begon ook het enthousiasme voor zijn zaak te verslappen. Wat hij wel probeerde was de communicatie en bevoorrading tussen de bentengs en grote steden, Batavia, Yogyakarta en Surakarta te verstoren, om de fortjes te isoleren. Door de korte afstanden en redelijke verbindingen tussen de forten waren dit echter moeizame ondernemingen, aangezien de colonnes nu met enig tempo van punt naar punt konden trekken om de aanvallen te onderscheppen. Met de bentengs in de rug konden de colonnes bovendien steeds verder doordringen in vijandelijk gebied. De Kock concludeert tevreden:

“Als resultaat van dit alles mag men besluiten dat (...) hij [Dipo Negoro] veel van zijn invloed en (...) hulpmiddelen verloren heeft en dat hij hierom (...) op de voortdurende wapenstilstand blijft aandringen.”⁴¹

Ondanks dat dit rapport al in april 1829 werd opgesteld denkt de Kock de overwinning binnen handbereik te hebben. Het zou nog elf maanden duren voordat Dipo Negoro uiteindelijk gevangen werd genomen, maar de benteng-strategie hoefde niet meer gewijzigd te worden om hem zo ver te krijgen.

Na zijn eerste jaar als bevelvoerder van het NIL, waarin het Nederlandse optreden gericht was op het opvangen van de eerste klap van de opstand en het beperken van de schade, schreef de Kock het “Ontwerp voor operatieën in 1827” waarin hij aangeeft hoe hij het momentum van de opstand denkt te kunnen breken en het initiatief weer aan Nederlandse zijde denkt te kunnen krijgen. In dit ontwerp omschrijft hij de oorlog nog veel in westerse termen, en verwacht hij de oorlog te kunnen winnen met “omtrekkende bewegingen”. Hij meent dat Dipo Negoro met een klassieke tangbeweging omsingeld kan worden, ergens ten zuiden van Yogyakarta, waarmee ook de rest van zijn leger vernietigd kan worden. Tegelijkertijd heeft hij ook in de gaten dat de oorlog niet alleen tegen Dipo Negoro gevoerd wordt; een ander doel is de “onderwerping der bevolking in de rebelse gebieden”. De manier waarop dit laatste moet gebeuren verraadt echter nog het gebruikelijke koloniale gedachtegoed van de Kock:

“De Sultan [van Yogyakarta] zou door zijn invloed moeten (...) trachten het volk (...) in onderwerping te brengen.”⁴²

Een lokale bondgenoot werd geacht het volk onder controle te houden, zodat de Nederlanders geen inlichtingen bij deze bevolking konden winnen, voedsel konden kopen en geen hinderlagen in hun rug hoefden te verwachten. Waar hij aan voorbijgaat in dit ontwerp is dat de positie van de sultan van Yogyakarta juist inzet van de oorlog was, en dat het gebrek aan autoriteit dat deze Nederlandse bondgenoot uitoefende het gebied in opstand had gebracht; zijn invloed zou de opstand absoluut niet kunnen dempen. Door het voortbestaan van de onrust zouden zijn militaire operaties ook compleet mislukken.⁴³

---

⁴¹ Idem.

⁴² Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 033 H.M. de Kock, 1807-1836, nummer toegang 2.21.005.33, inventarisnummer 104.

⁴³ NL-HaNA, Kock, H.M. de, 2.21.005.33, inv.nr. 104.

Een tweede document, “Ontwerp der operatieën voor 1829”⁴⁴, legt meer de nadruk op de manier waarop Dipo Negoro gevangen diende te worden. Het bentengstelsel is dan al in gebruik en het begint zijn vruchten af te werpen. Het grootste probleem in dit ontwerp is de afstemming van colonnes, die bij hun jacht op Dipo Negoro geen steken meer mogen laten vallen. Het is van het grootste belang dat iedere colonne zijn eigen gebied volledig uitkamt en tegelijkertijd met elkaar samenwerkt, zodat er de “hoofdmuiteling” nergens tussendoor kan glijpen. De Kock houdt zelf een centrale reserve om zich heen in Yogyakarta, waar de officieren van de colonnes een beroep op kunnen doen als zij dat nodig achtten. De onderwerping van de bevolking is geen thema meer; de officieren weten hoe ze moeten omgaan met een onwillige bevolking, en hier worden dus geen woorden meer aan vuil gemaakt. Zo lang de colonnes zich zo snel mogelijk blijven verplaatsen en overal waar zij komen bentengs op blijven richten, meent de Kock dat het slechts een kwestie van tijd is voordat Dipo Negoro is gevangen en de oorlog ten einde is. Waar in het eerste “Ontwerp” onzekerheid en vaagheid troef is, denkt de Kock twee jaar later de oplossingen gevonden te hebben en verwacht hij snelle resultaten van zijn ondergeschikten.⁴⁵

Uit deze bronnen ontstaat een mooi beeld van de omgang met uitdagingen voor het NIL, zoals het klimaat, landschap en vooral de tegenstander. Generaal de Kock heeft vier jaar lang bevel gevoerd over dit leger en is van de rand van de afgrond naar de overwinning gemarcheerd, waar hij bijzonder trots op is. Hij is echter nogal spaarzaam met zelfreflectie, en hij slaagt er ook in om zichzelf hier en daar tegen te spreken. Zo is de Javaan in zijn omschrijving “meesterlijk” en “onvermoeibaar”, maar ook “slaafs” en “barbaars”. Aan de ene kant lijkt hij te willen benadrukken dat hij een sterke vijand heeft bestreden, een niet ongebruikelijk schouderklopje dat overwinnende officieren zichzelf geven, maar ook dat zij tot een minderwaardige cultuur behoren en de bestrijding daarvan dus een rechtvaardige zaak was. Problemen zoals de kosten en duur van de oorlog snijdt hij niet aan; hij heeft blijkbaar geen noemenswaardige tegenstand gehad van het gouvernement, en blijft zijn keuzes dus trots verkondigen.

---

⁴⁴Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 033 H.M. de Kock, 1807-1836, nummer toegang 2.21.005.33, inventarisnummer 105. Een “Ontwerp der operatieën voor 1828” was helaas niet aanwezig.

⁴⁵ NL-HaNA, Kock, H.M. de, 2.21.005.33, inv.nr. 105.

Hoofdstuk 3: Nederlandse strategen en de Padri-oorlog

Zoals in het voorgaande hoofdstuk ook is gebeurd zal ook hier een beknopte samenvatting worden gegeven van het verloop van de oorlog, om vervolgens de gebruikte strategieën te analyseren aan de hand van documenten van de hand van bevelvoerende officieren. In tegenstelling tot de Java-oorlog, waar de Kock vijf jaar lang het bevel voerde, is het opperbevel op Sumatra zes keer van handen verwisseld. Iedere bevelhebber had zijn eigen insteek, en het ontbreekt hier aan ruimte om alle zes de officieren aan een analyse te onderwerpen. In de samenvatting zal ook de keuze voor de twee officieren, Hubert de Stuers (1788-1861) en Cornelis Elout (1795-1843) toegelicht worden.

Het begin van de oorlog wordt van Nederlandse zijde gekenmerkt door onwetendheid. Resident du Puy had vooralsnog alleen de kansen gezien en niet de problemen, waardoor de eerste bezetting van honderd man onder onverwacht hevig vuur lag. De eerste ervaring met de strijdkrachten van de Padri's bleken zo een verhelderend maar pijnlijk begin van de oorlog. Een roep om militaire hulp was echter snel gedaan, en met de komst van luitenant-kolonel Antoine Raaff (1794-1824) in 1822 en zijn regiment van driehonderd man kon de aanval worden ingezet. Met de steun van lokale hulptroepen, die tussen de twaalf- en vijftienduizend man sterk waren, slaagde Raaff erin enkele tientallen versterkte dorpen te veroveren, wat gevierd werd als een groot succes. Tegelijkertijd bleek echter ook al snel dat Raaff enkele fouten had gemaakt; in zijn haast het hele gebied te onderwerpen had hij enkele dorpen, met name Kapau en Lintou, die zwaarder waren versterkt dan andere, overgeslagen. In deze dorpen waren echter ook flinke hoeveelheden troepen aanwezig, die tamelijk vrij spel kregen nu Raaff verder was getrokken. Haastig samengetrokken troepen slaagden er niet de zware forten die Kapau en Lintou waren geworden alsnog te doen vallen, en zware tegenaanvallen dwongen Raaff veel gewonnen gebied weer prijs te geven. In 1823 kwamen nieuwe versterking, maar de vernieuwde aanval liep al in april stuk om de ingegraven posities van de Padri's en Raaff besloot een wapenstilstand te sluiten, vlak voordat hij na een kort ziekbed in april 1824 plots overleed.⁴⁶

In december arriveerde zijn opvolger, kolonel de Stuers. Hij meende dat Raaff veel te overhaast te werk was gegaan, en besloot verder te onderhandelen over een gezamenlijke vrede, om de Nederlandse greep op de nieuwe veroverde gebieden, waardoor de oude Nederlandse residentie reeds met enkele exponenten was vergroot, te verstevigen. In 1825 sloten de Stuers en vertegenwoordigers van de vier belangrijkste Padri-aanvoerders vrede, op de voorwaarden dat elkaars grenzen gerespecteerd werden en dat elkaars handel met rust gelaten werd. Tijdens deze vrede bleek echter hoe decentraal het gezag was in het gebied van de Padri's. Nu de gemeenschappelijke vijand even van het toneel was ontstonden er onderling flinke ruzies; de vier hoofdaanvoerders mochten dan wel tevreden zijn met de vrede, kleinere dorpen waren het niet eens met hun beslissing en voelden

---

⁴⁶ Dobbin, *Islamic Revivalism in Central Sumatra* 143-144.

zich niet gebonden aan het akkoord. De regio bleef dus onrustig, en de Stuers moest meer dan eens optreden, zij het eerder diplomatiek dan militair, om het Nederlandse gebied te beschermen tegen de overvallen die de Padri's bleven uitvoeren. Toen de Java-oorlog steeds heviger begon te worden werd de troepenmacht op Sumatra gedecimeerd, en had de Stuers minimale mogelijkheden voor militaire operaties. Toen de Java-oorlog was afgelopen en Batavia weer aandacht had voor de buitengewesten, werd er positief geoordeeld over het bevel dat de Stuers had gevoerd en kreeg hij een promotie tot generaal. Hij werd echter min of meer weggepromoveerd, want voor de onderwerping van de Mingkabau werd hij ongeschikt geacht, en Elout zou degene zijn die het van hem overnam.⁴⁷

Elout kwam met veteranen uit de Java-oorlog, en zette onmiddellijk de aanval in. De Padri's verloren dorp na dorp en zelfs de onneembaar geachte vestingen van Kapau en Lintou konden geen weerstand bieden aan de Nederlandse oppermacht. In 1833 waren de meeste aanvoerders gevangengenomen of dood, en leek het erop dat Elout de Nederlandse macht definitief gevestigd had. Niets was minder waar, toen de Mingkabaue bevolking door begon te krijgen wat het leven onder Nederlandse heerschappij betekende. De tarieven op import- en exporttarieven van rauwe grondstoffen zoals katoen, zout en koffie werden flink verhoogd, in een poging het gebied afhankelijk te maken van Nederlandse productie. In de Mingkabau werd over het algemeen, en door de Padri's in het bijzonder, gestreefd naar vrijhandel, en de Nederlandse maatregelen stootten vele oude bondgenoten af. De bevoordeling van Chinese pachters, dwangarbeid voor de aanleg van wegen en de herintroductie van opium brachten verdere onvrede in alle lagen van de bevolking, en het duurde niet lang voordat er wederom oorlog in de lucht hing.⁴⁸

En nog in 1833 zelf begonnen de eerste onlusten al. Het centrum werd het dorp Bonjol, waar de Padri's al geruime tijd aan de macht waren en het dorp tot een schier onneembare vestiging hadden gemaakt. Zij waren echter lang niet de enigen die zich misbruikt voelde door de Nederlandse maatregelen. Zelfs in de koninklijke familie van de sultan, die in ere was hersteld door Nederlandse toedoen, was er steun te vinden voor de opstand. Desondanks was de opstand een onsamenhangend geheel, waarvan het gebrek aan centraal leiderschap de oorzaak was. Kleine, onbeschermden dorpen die zich bij de opstand hadden aangesloten kregen vaak geen steun en vielen al snel na de Nederlandse tegenaanval. Elout slaagde erin om de meeste gebieden buiten Bonjol weer onder Nederlandse controle te brengen, maar zijn onmacht in het behouden van de veroveringen werd hem zeer kwalijk genomen en in 1834 werd hij vervangen door Carel Jan Riesz (1791-1856). Een mislukte aanval op Bonjol halverwege 1834 kostte hem echter zoveel troepen dat er tot halverwege 1835 geen militaire operaties meer uitgevoerd konden worden. Onderhandelingen over vrede liepen vervolgens spaak, en

---

⁴⁷ Teitler, *De Padrie-oorlog en het beleg van Bonjol*, 16-17.

⁴⁸ Dobbin, *Islamic Revivalism in Central Sumatra*, 149-150.

ook Riesz moest het veld ruimen ten behoeve van luitenant-kolonel Johan Bauer (1789-1836). Hij slaagde erin tot voor Bonjol te komen, maar omdat hij onvoldoende troepen had voor een stormloop begon hij de vesting te belegeren. Tropische koorts, waar hij later aan zou bezwijken, dwongen hem in 1836 terug te keren naar Batavia, en hij werd opgevolgd door Johannes Cleerens (1785-1850). Cleerens slaagde erin steeds dichterbij Bonjol te komen, maar de komst van de tot generaal-majoor gepromoveerde Cochius zou pas leiden tot een doorbraak van de Bonjelse verdediging in augustus 1837. De macht van de Padri's was hierna gebroken, en de rest van de bevolking kon ook geen verzet meer bieden. De Mingkabau was voortaan Nederlands gebied.⁴⁹

Deze laatste drie jaar werden dus qua strategie gedomineerd door de belegering van Bonjol; hier werd op tactisch niveau veel geïnnoveerd, maar de strategie veranderde ondanks het snelle wisselen van bevelhebbers nauwelijks. Hierdoor is het niet bepaald een interessante periode voor de analyse van de Nederlandse strategie in de counter-insurgency's van de vroege negentiende eeuw. De eerste drie bevelhebbers, Raaff, de Stuers en Elout, hebben vele malen creatiever moeten zijn in hun strategische ontwerpen en vormen hierdoor dus veelzeggender onderzoeksonderwerpen dan de latere drie. Helaas lijkt het erop dat er geen archief van Raaff is overgebleven; zijn plotselinge dood op jonge leeftijd kan hier de oorzaak van zijn. Er valt echter te stellen dat Raaff en Elout vergelijkbare strategieën hebben gevoerd: beiden voerden snelle bewegingsoorlogen, om er vervolgens achter te komen dat zij zich vergist hebben in de schokbestendigheid van hun veroveringen. Het contrast met de passieve de Stuers is opvallend, en door deze twee officieren naast elkaar te leggen ontstaat er een indruk van de veelzijdige strategie die namens Nederland is gevoerd in de Padri-oorlog.

De Stuers' pleidooi

In zijn memories, uitgegeven in 1849, zet de Stuers zich fel af van het koloniale beleid dat Nederland sinds 1819 voerde op Sumatra. Hij meent dat het gouvernement de onzinnige oorlog en het gebrek aan winst aan zichzelf te danken heeft, mede doordat het zich zo halsoverkop en hebzuchtig in de oorlog tegen de Padri's had gestort. Batavia had zich gretig laten misleiden door resident du Puy en luitenant-kolonel Raaff, die allerlei prachtige economische vooruitzichten hadden geschetst om hun adviezen kracht bij te zetten. Het enige wat volgens hen deze geweldige kans in de weg stond was het bestaan van de Padri's, die weigerden mee te werken met de plannen die voor een enorme economische vooruitgang voor het gebied zouden zorgen. De Stuers is vernietigend in zijn oordeel over het beleid van beide heren:

---

⁴⁹ Teitler, *De Padri-oorlog en het beleg van Bonjol*, 19.

“Zonder oordeelkundige kennis der geschiedenis onzer vroegere vestiging, waarop men gewoonlijk, maar ten onrechte, met zooveel trots terug ziet, waande men zich magtig genoeg om eene bevolking, die zich nooit met vrijen wil als onderdaan beschouwd had en gewoon was in eene volkomene vrijheid te leven, zoo maar dadelijk als onderworpen te behandelen, van de regtsbedeeling door hare eigene hoofden te berooven en met de van Java medegebragte instellingen te beheerschen.”⁵⁰

De manier waarop de oorlog tot dan toe was gevoerd kon op geen enkele manier tot “orde en rust” leiden, wat volgens de Stuers essentieel was voor fatsoenlijk bestuur op het eiland. Sumatra had de potentie om even winstgevend te worden als Java en was dus een uitstekende mogelijkheid voor het gouvernement, maar de manier waarop tot nu toe was geprobeerd stootte de lokale bevolking zeer af. Het Nederlandse optreden tot zijn aantreden had de Nederlandse reputatie alleen maar verslechterd:

“Maar het eerste, dat de inlander ons zag doen, was kwaad. Wat waren wel de weldaden, die wij, beschaafde Christenen, Sumatra aanbragten? Wij wilden onder anderen, in navolging der oude Compagnie, de inwoners dezer gelukkige gewesten baldadig berooven van [hun] weldaad”⁵¹

Het Nederlandse streven naar monopolisering van waardevolle goederen als zout en koffie vormden een ingrijpende verandering voor de lokale bevolking, omdat de Nederlandse prijzen van deze goederen vele malen hoger waren dan men tot dan toe gewend was. Bovendien plunderden de Nederlandse troepen en hun lokale bondgenoten de dorpen die zij ervan verdachten de Padri's gesteund te hebben; hierbij vielen uiteraard de nodige onschuldige slachtoffers. Volgens de Stuers slaagden de 'Maleijers'⁵² erin om lokale vetes met Nederlandse hulp te beslechten door hun oude vijanden aan te duiden als Padri's, waarop de Nederlanders aanvielen en zo militaire middelen verspeelden in gevechten die niets bijdroegen aan de oorlog en onnodig veel schade aanrichtte bij onschuldige dorpen. De Stuers stelde dat de lokale bevolking op deze manier niet zou ophouden zich te verzetten; het Nederlandse bestuur had op geen enkele manier vooruitgang voor het gebied gebracht.

Als de Stuers het opperbevel op Sumatra op zich neemt, gooit hij het roer dan ook drastisch om. In plaats van “eenige pelotons woeste soldaten, gevolgd door eene menigte Maleijers, die ons

---

⁵⁰ H.J.J.L. de Stuers, *De vestiging en uitbreiding der Nederlanders ter Westkust van Sumatra* (Amsterdam 1849) 42-43.

⁵¹ De Stuers, *De vestiging en uitbreiding der Nederlanders* 44.

⁵² De Stuers meende dat de bevolking van de Mingkabau etnisch gezien tot de Maleisische stam behoorde en gebruikt deze benaming om onderscheid te maken tussen de vijandelijke Padri's en de lokale bondgenoten.

helpen hunne broeders te verjagen, te vermoorden, te plunderen en te branden!” moest het Nederlandse bestuur voortaan beschaafd optreden en op een voor de lokale bevolking acceptabele manier besturen. Dit hield in dat de troepen zich terugtrokken uit binnenlandse gebieden die moeilijk te verdedigen waren en zich groepeerden rond zeven forten die een boog vormde om de door Nederlanders gecontroleerde kust. De bondgenoten in het binnenland en tussen de forten kregen te horen dat zij zelf verantwoordelijk waren voor de verdediging tegen Padri-aanvallen, en dat zij alleen in het uiterste geval een beroep mochten doen op Nederlandse steun. De Nederlandse militaire macht zou onder de Stuers niet verder reiken dan “een kanonschot buiten de forten”.⁵³ De Nederlandse troepen werd iedere mogelijkheid tot plundering ontnomen, zodat de reputatie van het gouvernement niet meer in het geding zou komen. Het leger moest de basis vormen voor het Nederlandse bestuur, maar niet meer door het plegen van excessief geweld, zoals in de afgelopen jaren was gedaan. Door discipline en betrouwbaarheid uit te stralen en eerlijk tegenover de bevolking te handelen zou het leger ervoor zorgen dat het Nederlandse gezag geaccepteerd wordt, in plaats van afgedwongen. Op deze basis zou vervolgens een nieuw bestuur komen, dat er aan de ene kant voor zou zorgen dat de ‘Maleijers’ hun vrijheden en cultuur behielden en aan de kant winst voor Nederland zou opleveren. De Stuers meende dat het Nederlandse optreden de open economie van de Mingkabau ernstig verstoord had, waardoor de handel en productie stil was komen te liggen en er dus nauwelijks winst werd gemaakt.

Het contrast tussen de maatschappij van Java en die van de Mingkabau was de hoofdreden voor deze beleidswissel. Op Java was de bevolking volgens de Stuers gewend aan de macht van de sultan, en toen deze sultan onder Nederlandse controle was gekomen gehoorzaamde de bevolking automatisch aan haar nieuwe meesters. Raaff probeerde op vergelijkbare manier de Mingkabau te veroveren; de hoogste leiders van de Padri's werden opgejaagd, terwijl een oud, lang verdreven sultansgeslacht in ere werd hersteld. Raaff hoopte via de nieuwe sultan invloed uit te kunnen oefenen op het hele gebied. De Stuers meende echter dat Raaff was misleid door deze familie en haar bondgenoten; de macht van de sultan was nooit groot geweest in de Mingkabau, en een herstel van dit sultanaat zou geen sterke centrale staat opleveren die door Nederland te controleren was. De “Javaansche slaafsheid” was bovendien niet bepaald aanwezig op Sumatra;

“De Sumatraan [is] niet minder gevorderd [wat betreft] beschaving, maar (...) hij [heeft] nooit onder een alleenheerscher geleefd, zoo als de Sultans op Java waren, en nooit aan heerendiensten en

---

⁵³ De Stuers, *De vestiging en uitbreiding der Nederlanders*, 91.

opbrengsten onderworpen is geweest; dat hij in eene volkomene vrijheid leeft en niemand boven zich kent, dan zijne geslachtshoofden en zijne adat.”⁵⁴

Deze veelvoud aan “geslachtshoofden” zorgde ervoor dat het gouvernement met ieder afzonderlijk hoofd moest onderhandelen, waar de koloniale officieren en ambtenaren niet aan gewend waren. Bovendien was het veel werk om met ieder hoofd los te onderhandelen en leverden de gesloten overeenkomsten maar beperkte voordelen op voor het gouvernement, omdat de kleine stammen niet zo veel te bieden hadden. Desondanks was de Stuers een ferme voorstander van deze diplomatieke missies; de Nederlandse positie achtte hij te zwak om verdere militaire expedities te ondernemen. Via de missies probeerde hij de Nederlandse aanwezigheid op het eiland te legitimeren en de aansluiting van het gouvernement met de lokale bevolking te verbeteren. Het militaire element moest zo veel mogelijk uit het Nederlandse bestuur verwijderd worden, wat inhield dat de troepen zich alleen onder toezicht van hun officieren buiten de forten mochten begeven. Het moest de bevolking duidelijk worden gemaakt dat gebiedsuitbreiding niet meer het hoofddoel was, maar “de rust en den handel te bevorderen (...) en bovenal eene onpartijdige bedeeeling van het regt aan den inlander te waarborgen”.⁵⁵ De Stuers probeerde een heuse rechtstaat te creëren, waarin de daden als “knevelarijen, geldafpersingen en dwangarbeid” die ten strengste werden afgekeurd in de Mingkabau, ook strafbaar werden volgens de Nederlandse wet. Door “geduld, zachtheid en toegevendheid” moest het vertrouwen stapsgewijs gewonnen worden. Ten behoeve hiervan mocht de bevolking haar eigen hoofden te kiezen, en haar zorgen zelf bij het gouvernement brengen. Zo bleef de traditionele onafhankelijkheid van de dorpen in stand en konden zij rekenen op Nederlandse rechtvaardigheid.⁵⁶

De Stuers toonde zich dus vooral een civiel bestuurder in plaats van een militair commandant. Volgens hem waren de Padri's geen probleem dat per definitie met militair geweld overwonnen moest worden en stonden zij Nederlandse belangen ook niet direct in de weg. Hoewel Raaff vlak voor zijn dood in 1824 een vredesverdrag met hen wist te sluiten, meende de Stuers dat er nieuwe onderhandelingen moesten komen om deze vrede te bekrachtigen. Bij het opstellen van de eerste vredesovereenkomst had de Raaff bijzonder weinig rekening gehouden met de wensen van de Padri's; de Stuers betwijfelde of de ondertekenaars beseften waar ze hun handtekening onder zetten, het verdrag was uiteraard door Nederlanders opgesteld, of er moesten al plannen zijn gemaakt om de oorlog snel weer voort te zetten. Raaff stond erop dat alle handel van de Padri's via het Nederlandse douanekantoor in Padang ging, wat betekende dat de Padri's hun producten voor de minimale prijs aan het gouvernement verkochten en alleen de dure Nederlandse producten konden kopen. Alle

---

⁵⁴ Ibidem, 89.

⁵⁵ Ibidem, 90.

⁵⁶ Ibidem, 90.

handel die deze beweging niet volgde werd aangemerkt als smokkel en dus schending van het verdrag, wat een legitieme reden voor oorlog zou zijn. De Nederlandse bestuurders zouden op hun beurt de levenswijzen van de Padri's in hun gebied respecteren en optreden tegen zaken die zij beledigend vonden voor hun religie, zoals opiumgebruik en de gokfeesten rondom hanengevechten. Beide gebruiken waren tamelijk populair onder de 'Maleijers', en de Nederlanders maakten graag winst op de opiumhandel en de vergeving van gokvergunningen. Raaff stond dergelijke evenementen dan ook oogluikend toe, ondanks het verdrag. Omdat de vijandigheden, die in zijn ogen alle kansen op een duurzaam Nederlands bestuur ondermijnden, niet uit konden blijven besloot de Stuers deze voor te zijn en in augustus 1825 een handreiking te doen aan de Padri's. De strekking van het nieuwe verdrag was als volgt:

"Van beide zijden zullen alle aanvallen ophouden. Het Gouvernement erkent het gezag der Toewankoe's, hoofden van Lintau, de Lima-poelo Kotta's, Talawé en Kamang Agam. Wederzijdsche bescherming wordt toegezegd voor reizigers en handelaars en voor de terugkeerende uitgewekenen. Het Gouvernement laat zich met geene geloofszaken in."⁵⁷

Dit laatste punt was het enige waarop beide partijen geen volledige overeenstemming konden bereiken; de Padri's meenden dat het uitdragen van de enige juiste religie, hun Wahabistische islam, een van de belangrijkste taken van welke regering dan ook was. Met veel moeite kon de Stuers hen ervan overtuigen deze eis te laten varen ten behoeve van stabiliteit en dus welvaart in het gebied.

Ondanks dit verdrag was de vrede nog niet gegarandeerd, wist ook de Stuers. De "eenheid der Padries" was twijfelachtig, en een verdrag met de vier grote hoofden zou niet automatisch betekenen dat ook de kleinere hoofden zouden stoppen met hun jihad. Kleinschalige conflicten tussen dorpen onderling hadden de potentie om het hele gebied weer in de oorlog te storten. De Stuers was dan ook voortdurend bezig te bemiddelen tussen de 'Maleijers' en de Padri's, om de conflicten klein en beheersbaar te houden en Nederlandse inmenging te voorkomen. Naar eigen zeggen slaagde hij hier goed in; het Nederlandse leger hoefde nauwelijks op te treden onder zijn bevel, tenzij er een ongeregelde bende Padri's voor een Nederlands fort stond. Dergelijke incidenten waren echter schaars en de Stuers zag geen reden voor strafexpedities tegen de Padri's.⁵⁸ De echte uitdaging kwam in augustus 1826, toen de Nederlandse situatie in de Java-oorlog uitzichtloos scheen en er troepen uit de buitengewesten werden gehaald om een einde te maken aan de opstand van Dipo Negoro. De Stuers moest 558 van de 1231 man onder zijn bevel zo snel mogelijk naar Java sturen, en zou bovendien

---

⁵⁷ Ibidem, 106.

⁵⁸ Ibidem, 108.

financieel flink moeten inleveren. Hier kwam op korte termijn niets voor in de plaats; alle belangen op Sumatra waren voorlopig ondergeschikt aan die op Java. Ondanks deze halvering van zijn leger was de Stuers niet al te bevreesd; de beperkte aanvallen die de fortten tot dan toe te verduren had gehad konden ook met minder man afgeweerd worden. De situatie leek bovendien met de dag stabielier te worden; de Stuers durft de conclusie aan dat alle inwoners van de Mingkabau het Nederlandse bewind steeds meer accepteerden. Desondanks waren zij bepaald niet onderworpen; de kracht van de Stuers' bewind was juist dat de lokale bevolking zijn eigen cultuur en zelfstandigheid mocht behouden. De kolonel erkent dan ook dat het nooit zijn doel is geweest om het hele gebied aan Nederland te onderwerpen, omdat elke mogelijkheid hiervoor ontbrak. Als het Nederlandse gezag was gevestigd en het de meerderheid van de inwoners van de Mingkabau duidelijk was hoe redelijk en winstgevend de Nederlandse heerschappij zou zijn, dan kon er worden nagedacht over uitbreiding via militaire macht. Dit was echter een project voor de lange termijn, en "niet bij toverslag" zoals hem werd verweten.⁵⁹

Toen de Stuers in 1829 zijn ontslag indiende als resident van Padang keek hij tevreden terug op zijn ambtsperiode. Ondanks de bezuinigingen was er geen gebied verloren gegaan, was er geen soldaat gesneuveld, werd er een kleine winst gemaakt voor de koloniale schatkist, en waren de verhoudingen tussen Maleijers, Padri's en Nederlanders aanzienlijk verbeterd. Zijn defensieve strategie had zijn vruchten afgeworpen. Na zijn vertrek van Sumatra had hij zijn opvolger, Hendrik Mac Gillavry (1798-1835), geïnstrueerd zijn lijn te volgen. Deze man vond echter, volgens de Stuers gewend aan "kruipende Javanen", dat de zaken er op Sumatra beroerd voor stonden, en zou een veel hardere lijn trekken tegen de hoofden van de Maleijers en Padri's. Hij overtuigde de gouverneur-generaal, Johannes van den Bosch (1780-1844), ervan de militaire macht flink te vergroten ter bestrijding van de Padri's. Volgens de Stuers verloor de beweging echter steeds meer aanhang, mede doordat Nederland niet langer de rol van centrale vijand speelde; het fanatieke vuur begon te verdwijnen uit de beweging. Agressief optreden zou dit alleen maar aan kunnen wakkeren, zoals zal blijken uit het optreden van kolonel Elout.

Elout en de terugkeer van de bewegingsoorlog

Mac Gillavry kon niet goed aarden in Padang, en vroeg overplaatsing naar Surakarta aan. In 1831 werd deze aanvraag goed gekeurd en als vervanging kwam kolonel Elout aan op Sumatra. Van den Bosch zag in hem de ideale persoon om de Mingkabau aan Batavia te onderwerpen en 1.500 geharde troepen vergezelden hem op deze nieuwe missie. Naar de Stuers werd niet meer geluisterd; de Mingkabau was

---

⁵⁹ Ibidem, 122. Zijn grootste criticus was Mac Gillavry, die de Stuers in 1829 opvolgde als resident van Padang. Gillavry begon onmiddellijk om versterkingen te vragen om de situatie te "herstellen", maar volgens de Stuers verstoorde hij de zorgvuldig opgebouwde verhoudingen hierdoor juist.

gevoelsmatig altijd al Nederlands bezit geweest en het werd tijd dat het zich ook als Nederlandse kolonie ging gedragen. Om een Nederlands centraal gezag te vestigen moest er volgens Elout sterk militair optreden komen; de Padri's moesten beslissend verslagen worden, en ieder gebied dat zich tegen het Nederlands gezag verzette moest worden bezet, waarna het leger het verzet de kop in zou drukken. Doordat ieder dorp zijn eigen gebied controleerde was de Mingkabau gedoemd in anarchie te leven; alleen door ieder dorp te dwingen het Nederlandse gezag te accepteren konden deze barbaarse omstandigheden opgeheven worden.⁶⁰

Dergelijke gedachten zette Elout uit in brieven aan de gouverneur-generaal, waarin hij ook verslag deed van de militaire expedities die hij ondernam. Helaas heeft hij geen centraal document achtergelaten waarin hij zijn gedachten over de centrale strategie uiteenzet, zoals de Kock en de Stuers dat wel hebben gedaan. Zijn bronnen over de Padri-oorlog zijn gearchiveerd onder de titel "Stukken betreffende verschillende militaire expedities op de Westkust van Sumatra, 1830-1835", maar het is lastig om hier een centrale strategie uit af te leiden. Elout beschrijft voornamelijk zijn acties ter bestrijding van de Padri's, waardoor hij een veel kleinschaliger beeld van de oorlog schetst dan de Stuers dat in zijn memoires doet. Tegelijkertijd is dit wel een aanvulling op het algemene beeld van de oorlog, want de Stuers besteedt maar weinig aandacht aan de manier waarop een Nederlands leger opereerde op Sumatra. Met behulp van Elouts bronnen kan er een beeld worden geschetst van de problematiek die het Nederlandse leger buiten haar vestigingen aantroef; dit is niet minder belangrijk dan de defensieve strategie van de Stuers en moet dus even goed geanalyseerd worden, om een gebalanceerd beeld van de oorlog te schetsen.

Onder Mac Gillavry waren de vijandelijkheden dus alweer begonnen, en toen Elout arriveerde constateerde hij dat Nederland er slecht voor stond: de binnenlanden waren onder controle van de Padri's gekomen, die steeds brutaler werden in hun aanvallen op Nederlands grondgebied. Oude bondgenoten veroordeelden deze zwakte en begonnen het gouvernement af te vallen, om samen te spannen met de Padri's. Elout stelde dat er meer forten nodig waren om de bondgenoten de nodige bescherming te bieden en liet zijn nieuw aangekomen troepen beginnen aan de bouw. In plaats van gebruik te maken van diplomatie en de Padri's tegemoet te komen en de Maleijers aan te moedigen zichzelf te verdedigen, bezette Elout zo veel mogelijk dorpen om het Nederlandse gezag uit te breiden en de dorpen zo veel mogelijk militaire onafhankelijkheid te ontnemen. Meerdere Maleijers waren al overgelopen, en Elout wilde verder verlies van Nederlandse invloed op de lokale bevolking voorkomen. In de loop van 1831 slaagde Elout er op deze manier in om een stevige basis te creëren voor de

---

⁶⁰Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 003 Elout, nummer toegang 2.21.059, inventarisnummer 244.

verovering van de hele Mingkabau. Hij stelde het vertrouwen van de bondgenoten terug te hebben gewonnen en een hulpleger van ongeveer 15.000 Maleijers te hebben geworven.⁶¹

Voordat dit gecombineerde leger naar het noorden zou trekken besluit Elout begin 1832 enkele verkenningen per schip op de Mingkabause rivieren uit te voeren. Op deze tochten kwam men weinig verzet tegen; vanuit sommige dorpjes werden de verkenners beschoten, die echter snel werden ontruimd als de Nederlandse troepen dichterbij kwamen. De veroverde dorpen werden platgebrand, om de Padri's zo veel mogelijk van hun schuilplaatsen te ontnemen. Door deze succesvolle tochten voelde Elout zich zelfverzekerd genoeg om de aanval in te zetten. De opmars verloopt voorspoedig; dorp na dorp valt, en de Padri's worden steeds verder in het nauw gedreven. Elout verspreidde zijn troepen zo weid mogelijk over het gebied, in een poging de hoofdmacht van de Padri's te lokaliseren. Na enkele maanden stuitten verkenners op een ingegraven linie van Padri's en Elout trekt zijn troepen snel samen voor een gecoördineerde aanval. De linkerflank van de Padri-linie werd gedekt door een nauwelijks begaanbaar gebergte, maar Elout geeft zijn rechterflank opdracht er toch doorheen te trekken, om de vijand te verrassen. Een snelle aanval van Elouts linkerflank doet het vijandelijke leger inderdaad terugtrekken achter het gebergte, waar de Nederlandse rechterflank hen weet te verrassen. Het georganiseerde terugtrekken van de Padri's veranderd in een chaotische vlucht, en Elout had voor dat geval een reserve aangehouden die de achtervolging inzet. Een van de weinige grote veldslagen die Nederland in de negentiende eeuw uitvocht mondt zo uit in een forse overwinning voor het Nederlandse koloniale leger. Het Nederlandse leger kon nu zonder problemen het hart van het Padri-gebied intrekken.⁶²

De zwaar gefortificeerde dorpen hier boden een flinke uitdaging, maar ook nog niet eerder gevallen vestingen als Kapau en Lintou konden worden veroverd. Elout begon zich zorgen te maken om zijn bondgenoten;

“Zij [de inlandse hulptroupen] weten (...) niet genoeg op te offeren eigen belang aan het belang van het gouvernement”⁶³

De Maleijers plunderden naar zijn mening veel te veel voor hun eigen winst, waardoor de bevolking zich bleef verzetten. Hij erkende dat de aanwezigheid van moslimtroepen in zijn leger goed was voor het aanzien van het gouvernement, maar toch deden ze meer kwaad dan goed. Bovendien was het ook voor de Sumatraanse troepen gebruikelijk om de hele familie mee te nemen op de veldtocht, met alle gevolgen van dien. Elout beseftte dat hij de lokale bevolking tevreden moest houden, maar kon

---

⁶¹ NL-HaNA, Elout, 2.21.059, inv.nr. 244.

⁶²Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 003 Elout, nummer toegang 2.21.059, inventarisnummer 245.

⁶³NL-HaNA, Elout, 2.21.059, inv.nr. 245.

weinig tegen de plunderingen doen als hij zijn bondgenoten niet af wilde stoten. Ook de Nederlandse troepen kon hij hierdoor niet af houden van het leegroven en platbranden van kampongs.

Ondanks deze problemen durft hij aan het begin van 1833 met enige overtuiging en trots de overwinning aan van den Bosch te rapporteren. De meeste aanvoerders van de Padri's zijn gedood, en slechts kleine stammen verzetten zich nog tegen de Nederlandse oppermacht in de regio. Ondanks dat zijn grootste bondgenoot, Ali Basrah ofwel Sentot, een van de onderbevelhebbers van Dipo Negoro die na de Java-oorlog met Elout was meegezonden naar Sumatra, zich wat vreemd gedraagt door toenadering te zoeken met de overwonnen Padri's, maakt Elout zich in februari nog niet echt zorgen. Hier kwam echter snel verandering in, toen het garnizoen van Bonjol uit het niets werd aangevallen door een menigte Padri's en bijna volkomen werd uitgemoord. Vergelijkbare incidenten kwamen overal in de Mingkabau voor, en Elout moest zijn troepen haastig terugtrekken om niet zijn hele leger te verliezen. De controle op het binnenland was hij weer zo goed als kwijt, en hij vroeg nieuwe versterkingen aan bij van den Bosch. Toen deze kwamen kon Elout veel gebied weer heroveren, maar van den Bosch had al het opgebouwde vertrouwen in hem verloren.⁶⁴

In een poging zijn bestuurlijke falen goed te praten, wijst Elout op twee zaken. Ten eerste vond hij dat er te weinig steun was geweest om zijn veroveringen te ondersteunen, waardoor bezettingen te zwak waren om Nederlands bestuur mogelijk te maken. Dit had als gevolg dat lokale bondgenoten zich niet beschermd voelden, en de kant van de Padri's opzochten;

“Intusschen is het zeer te bejammeren dat het wegblijven van troepen welker komst men aan de inlander heeft moetenannonceren als zeer nabij, nu de zaken hier hoogst verslimmerd.”⁶⁵

Voor Elout was het leger de enige basis van gezag; als dit leger te klein was voor het te beheersen gebied, lag een opstand als de toenmalige voor de hand. Hij had bewezen de zaken militair aan te kunnen, maar hij had wel de middelen nodig om deze overwinningen duurzaam te maken. Ten tweede vond hij het lastig om de lokale bevolking duidelijk te maken wat hij wilde bereiken. De manier waarop een gebruikelijk dorp in de Mingkabau was opgebouwd kon hij niet begrijpen, en zijn pogingen om er een redelijk, samenhangend bestuur werden niet met open armen ontvangen, zoals Elout verwachtte. “Voor goede procédés en rede zijn de menschen hier niet vatbaar” concludeerde hij, en stelde vervolgens dat er meer “tuchtiging” door middel van het leger nodig was.

Elout zou de kans niet meer krijgen om deze ideeën in de praktijk te brengen. Waar hij militair succesvol was geweest, had hij in bestuurlijk opzicht ernstig gefaald. Van den Bosch besloot hem door

---

⁶⁴Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 003 Elout, nummer toegang 2.21.059, inventarisnummer 246.

⁶⁵NL-HaNA, Elout, 2.21.059, inv.nr. 246.

twee man te vervangen, een civiele resident en een militaire commandant. Op deze manier hoopte van den Bosch dat het behouden van het gebied beter zou lukken. Hoewel de Stuers hier achteraf gelijk lijkt te krijgen van de gouverneur-generaal, bleef de militaire macht de overhand houden. De nieuwe resident, Jan van Sevenhoven (1783-1841), rekende ook op het leger om zijn gezag te doen gelden, en zo was er maar nauwelijks onderscheid tussen het civiele en militaire bestuur. Uiteindelijk gaven de Padri's en de Maleijers het op; de Nederlandse middelen bleken te groot en hun leger te sterk om te kunnen blijven weerstaan. Zo heeft de militaire aanpak van Elout uiteindelijk het doel bereikt wat het gouvernement voor ogen had, en zou de liberale aanpak die de Stuers voorstond niet toegepast worden.

Conclusie

In deze paper is duidelijk geworden hoe namens de Nederlandse koloniale overheid oorlogen werden gevoerd in de periode 1820-1833. Uit het bronnenmateriaal van individuele officieren blijkt dat zij nagenoeg vrij spel hadden om hun eigen visies uit te dragen in de oorlogen die zij voerden. Zo lang zij hun gedrag konden verantwoorden aan Batavia en met al dan niet verdraaide cijfers konden aantonen dat zij op een effectieve manier hun oorlog voerden kregen ze alle ruimte. Doordat deze officieren optraden in afgelegen streken en communicatie dagen in beslag nam was het ook erg lastig om hen te controleren. Hierdoor is het lastig om de kern van het Nederlandse optreden weer te geven, zeker voor de oorlogsvoering op Sumatra. De vele wisselingen in het opperbevel zorgden voor een veelvoud aan Nederlandse strategieën en doelstellingen, wat het lastig maakt een Nederlandse strategische cultuur op gebied van counter-insurgency te bepalen. Tijdens de Java-oorlog bleef het Nederlandse opperbevel bij de Kock, wat de continuïteit van het Nederlandse optreden versterkte, maar ook de Kock innoveerde en experimenteerde veel om de oorlog te kunnen winnen.

Zoals in het eerste hoofdstuk is beschreven, stuiten de terugkerende Nederlanders in 1816 op een aantal zaken die nieuw waren in de koloniale situatie op Java en Sumatra, en brachten zij zelf ook nieuwe opvattingen over de inrichting van het kolonialisme met zich mee. In de archipel waren bewegingen ontstaan onder invloed van nieuwe vormen van de islam, die moslims aanspoorden islamitische staten op te richten waarin geen of weinig ruimte was voor 'ongelovigen'. Deze bewegingen botsten met de eerste vormen van imperialisme die eerst de Engelsen en vervolgens de Nederlanders introduceerden op Java en Sumatra. Waar de Javanen en Sumatranen streefden naar de verdrijving van Europese invloeden wilden de Europeanen juist meer direct gezag uitoefenen op de eilanden; conflicten en oorlogen konden haast niet uitblijven. De intensiteit, aard en massaliteit van de oorlogen zouden de Nederlanders bijzonder verrassen; vertrouwend op hun Napoleontische doctrine trokken zij zelfverzekerd ten strijde, om te merken dat het winnen van veldslagen of veroveren van steden niet de gewenste resultaten opleverden. De bevolking viel haar verliezende leiders niet af, de vijandelijke soldaten wierpen zich zonder ontzag voor hun eigen leven in de strijd, en het bleek lastig om de tegenstander te bevechten op eigen voorwaarden; soms was de tegenstander simpelweg niet te vinden. De oorlogen duurden lang en zorgden voor zeer hoge kosten in manschappen en materiaal.

Er moesten alternatieve strategieën bedacht worden om de tegenstander toch op de knieën te knieën te krijgen. Op Java ontwierp generaal de Kock een nieuw soort leger, een mobiele colonne, die in staat moest zijn om snel te bewegen over het ruige terrein van Java. Deze snelheid was noodzakelijk om de tegenstander te kunnen bestrijden, omdat deze uitstekend gebruik wist te maken van de militaire mogelijkheden die de Javaanse natuur bood. Keer op keer slaagden Javaanse licht

bewapende groepen erin de Nederlanders razendsnel aan te vallen en net zo snel weer te verdwijnen, waarna de Nederlanders de achtervolging vaak niet meer in konden zetten. In de mobiele colonnes werd ieder legeronderdeel vertegenwoordigd, maar omdat snelheid essentieel was bleven de colonnes tamelijk klein. Ondanks de vijftien mobiele colonnes die op Java opereerden kon de opstand niet gesmoord worden, en moest er verder worden geïnnoveerd. De Kocks tweede stap was het ontwerp van het bentengstelsel, wat betekende dat de mobiele colonnes op strategische punten kleine maar goed te verdedigen fortjes oprichtten. Vanuit deze fortjes kon onrustig gebied eenvoudig worden gecontroleerd terwijl de Javanen er niet in slaagden om de bentengs te veroveren; de troepen van Dipo Negoro kwamen steeds verder in het nauw te zitten, en tenslotte had Dipo Negoro geen andere keuze meer dan te onderhandelen en uiteindelijk gevangen te worden genomen.

Op Sumatra was de situatie geheel anders. De Padri's vertrouwden op hun gefortificeerde dorpen voor hun verdediging, in plaats van de hoge snelheid die de Javanen hanteerden. Hier konden de Nederlandse officieren beter mee omgaan, omdat belegeringen ook op Europa veel voorkwamen en zij er dus in geschoold waren. Desondanks waren er wel problemen; nadat een dorp was ingenomen rekenden de Nederlandse officieren er vaak op dat de mensen van dit dorp nu onderworpen waren en zich niet meer zouden verzetten tegen het Nederlandse gezag. Met deze opvatting keken zij langs de onafhankelijke geest van de inwoners van de Mingkabau en van de Padri's in het bijzonder; afzonderlijke dorpen streefde naar onafhankelijkheid, en een kleine Nederlandse bezetting vormde maar een kleine hindernis hiervoor. De veroveringen bleken lang niet zo overtuigend als werd verwacht, en dus werd er meestal al weer snel gebied prijsgegeven. Voor de Stuers was dit de reden om de Nederlandse aanwezigheid uit onrustige gebieden in het binnenland terug te trekken en de lokale bewoners zo veel mogelijk vrij te laten in hun bestuur; zo konden opstanden worden vermeden en hoefde het leger maar nauwelijks op te treden. Op de lange termijn zou het gezag van Nederland steeds meer geaccepteerd worden, waarna Nederland haar bezittingen steeds verder uit zou kunnen breiden. Hoewel deze strategie redelijk goed werkte, was Batavia niet tevreden over de progressie die de Stuers had geboekt. Zijn opvolger, Elout, werd opgedragen weer in de aanval te gaan. Wederom verliepen de belegeringen en veldslagen tussen de Nederlanders en Padri's redelijk soepel, maar de veroveringen gingen gepaard met een onderdrukking van de onafhankelijkheid van de Mingkabause dorpen. Deze beleidswissel werd bepaald niet gewaardeerd door de bevolking, en al snel zag Elout zich geconfronteerd met een massale volksofstand. Het gouvernement wilde haar beleid echter niet meer veranderen, en hierdoor sleepte de oorlog zich nog vier jaar voort; het bleek erg lastig om met militaire middelen de Mingkabauers te dwingen hun onafhankelijke bestaan op te geven voor het Nederlandse gezag.

De grote verschillen tussen de strategieën die de officieren voerden tijdens hun commando doen het lijken alsof er geen centrale strategie was waar zij rekening mee moesten houden. Alle drie

de officieren konden hun eigen plan ontwerpen en vervolgens uitoefenen. De Kock had bijvoorbeeld de vrijheid om te wisselen van een strategie gebaseerd op hoge mobiliteit naar een strategie die meer nadruk legde op bezetting; van mobiele colonnes naar bentengs. Deze wisseling was volkomen acceptabel voor het gouvernement, dat hem op geen enkele manier tegenwerkte. Elout had onder de Kock gediend tijdens de Java-oorlog, maar dat weerhield hem er niet van om zowel de strategie van bentengs als die van colonnes niet toe te passen; in de Mingkabau kon hij zijn leger bij elkaar houden en hoefde hij geen forten te bouwen, aangezien de nederzettingen zelf al forten waren. De Stuers gunde zichzelf de vrijheid om zich volkomen defensief op te stellen; naar zijn mening kon het leger nauwelijks iets bijdragen aan de uitbreiding van het Nederlandse gezag op Sumatra, dat meer was gebaat bij een onmilitair, liberaal bestuur. Ook de Stuers werd hier niet tegengehouden van hogerhand, hoewel zijn strategie volkomen anders was dan zijn voorgangers of opvolgers. Door dit veelvoud aan strategische keuzes die Nederlandse officieren in het veld maakten, kan er met enige zekerheid worden gesteld dat er geen sprake was van centrale aansturing op gebied van militaire strategie in Nederlands-Indië.

Ondanks dit gebrek aan een centrale strategie kan deze paper wel een bijdrage leveren aan de historiografie van Nederlandse koloniale oorlogsvoering. Meerdere keren trekken auteurs die op zoek zijn naar een algemene Nederlandse militaire strategie in Nederlands-Indië de conclusie dat strategische keuzes door officieren in het veld werden gemaakt, en dat het materiaal ontbreekt om deze keuzes te onderzoeken en in het koloniale perspectief te plaatsen.⁶⁶ Voor deze paper is er wel degelijk materiaal gevonden dat een dergelijke plaatsing mogelijk maakt; het Nationaal Archief in Den Haag bevat vele archieven van officieren uit die tijd en de bronnen die voor deze paper zijn geanalyseerd vormen slechts een marginaal gedeelte ervan. Tientallen onderofficieren hebben ook vele rapporten en nota's achtergelaten waarin hun ervaringen en visies uiteen worden gezet. Helaas was er hier geen ruimte om als deze officieren aan een analyse te onderwerpen, maar met behulp van deze bronnen kan er wel een breder beeld worden geschetst van de militaire activiteiten die Nederland ondernam in de archipel aan het begin van de negentiende eeuw. Vooral de Padri-oorlog verdient een breder historisch perspectief; Nederland heeft zestien jaar lang oorlog gevoerd in de Mingkabau, maar zelfs de grootste moderne overzichtswerken over de Nederlandse kolonisatie van Indonesië besteden maar enkele zinnen aan die oorlog.⁶⁷ Het gebrek aan casus specifieke studies is nog schrijnender. Ook de Nederlandse militaire historici zouden er goed aan doen meer aandacht te besteden aan de oorlogen die Nederland heeft gevoerd in de negentiende eeuw. Een handboek voor de westerse militaire geschiedenis durft te beweren dat "the Dutch army (...) had not fought since 1830"⁶⁸ toen de

---

⁶⁶ Zie bijvoorbeeld Efthymiou, *De organisatie van regelgeving*, 122 en de Moor, 'Afscheid van Indië?' 137

⁶⁷ Dalhuisen, *Geschiedenis van Indonesië* 62.

⁶⁸ G. Parker e.a., *The Cambridge History of Warfare*, (New York 2012) 327.

Tweede Wereldoorlog uitbrak, maar vergeet hierbij naar de ander kant van de wereld te kijken, waar het Nederlandse leger bijna ieder jaar van de negentiende eeuw wel in actie kwam. Met deze paper wil ik ook aantonen dat er wel degelijk veel militaire ontwikkelingen zijn geweest in het Nederlandse leger, en dat de rest van de koloniale oorlogen in de archipel evengoed een onderzoeksgebied vormen als de Europese oorlogen die Nederland heeft gevoerd.

Literatuur

Carey, P., *Destiny: The Life of Prince Diponegoro of Yogyakarta, 1785-1855* (Bern 2014).

Carey, P., *The Power of Prophecy. Prince Dipanagara and the end of an old order in Java, 1785-1855* (Leiden 2007).

Dalhuisen, L., e.a., *Geschiedenis van Indonesië* (Den Haag 2006).

Dobbin, C., 'Economic Change in the Mingkabau as a Factor in the Rise of the Padri Movement, 1784-1830' in: *Indonesia* 23 (Jakarta 1979) 1-38.

Dobbin, C., *Islamic Revivalism in a Changing Peasant Economy: Central Sumatra, 1784-1847* (Londen en Malmö 1983).

Efthymiou, N.S., *De organisatie van regelgeving voor Nederlands Oost-Indië: Stelsels en opvattingen (1602-1942)* (Amsterdam 2005).

Groen, P., 'Colonial Warfare and Military Ethics in the Netherlands East Indies' in: *Journal of Genocide Research* 14:3 (Londen 2012) 277-296.

Hanson, V.D., *Carnage and Culture: Landmark Battles in the Rise of Western Power* (New York 2002).

Heshusius, C.A., 'De wording van het KNIL' in: *Gedenkschrift Koninklijk Nederlands-Indisch Leger, 1830-1950* (Dordrecht 1990) 15-33.

Hoff, M.C., *Het misplaatste Oranje Boven-gevoel: het falen van het politiek-militaire systeem in Nederland en Nederlands-Indië, 1825-1995* (Amsterdam 1998).

Kitzen, M.W.M. 'Westerse militaire cultuur en counter-insurgency; een tegenstrijdige realiteit' in: *de Militaire Spectator* 177:3 (Den Haag, 2008) 123-134.

Kossmann, E.H., *De Lage Landen 1780 – 1890* (Amsterdam 1986).

De Moor, J., 'Afscheid van Indië? Counter-Insurgency in Nederlands-Indië 1816-1949' in: *De Militaire Spectator* 177:3 (Den Haag 2008) 135-144.

Parker, G. e.a., *The Cambridge History of Warfare*, (New York 2012).

Peper, B., 'Population growth in Java in the 19th century' in: *Population Studies* 24:1 (Cambridge 1970). 71-84.

De Stuers, H.J.J.L., *De vestiging en uitbreiding der Nederlanders ter Westkust van Sumatra* (Amsterdam 1849).

Teitler, G., *Het einde van de Padrie-oorlog; het beleg en de vermeestering van Bonjol 1834-1837, een bronnenpublicatie* (Amsterdam 2004).

Van 't Veer, P., 'De machthebbers van Indië' in: *Low Countries Historical Review* 86:1 (Den Haag 1971) 40-46.

Van Zonneveld, P., 'Pattimura en het kind van Saparua; De Molukken-opstand van 1817 in de Indisch-Nederlandse literatuur' in: *Indische Letteren* 10:1 (Leiden 1995). 41-54.

Bronnen

De volgende bronnen zijn afkomstig uit het Nationaal Archief en zijn geannoteerd zoals de citeerinstructie van archief aangeeft.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 033 H.M. de Kock, 1807-1836, nummer toegang 2.21.005.33, inventarisnummer 104.

In deze bron schetst luitenant-generaal de Kock zijn militaire plannen voor het jaar 1827, bedoeld voor zijn ondergeschikte officieren.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 033 H.M. de Kock, 1807-1836, nummer toegang 2.21.005.33, inventarisnummer 105.

Deze bron is vergelijkbaar met bovenstaande, behalve dat de Kock nu plannen schetst voor het jaar 1829.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 033 H.M. de Kock, 1807-1836, nummer toegang 2.21.005.33, inventarisnummer 106.

In deze bron zet de Kock zijn gedachtes over de Java-oorlog op een rij, en verantwoord hij de keuzes die hij heeft gemaakt in zijn oorlogsvoering.

Nationaal Archief, Den Haag, Collectie 003 Elout, nummer toegang 2.21.059, inventarisnummer 244, 245 en 246.

Deze bronnen vormen brieven, rapporten en nota's van Elout, waarin hij voornamelijk aan de gouverneur-generaal bericht over het verloop van de oorlog en verzoeken doet wat betreft militaire versterking en dergelijke.

English Summary

This paper explores the source material of several Dutch officers in the Netherlands-Indies Army (Nederlands-Indisch Leger, NIL) in an attempt to discover the Dutch strategy employed during the Padri War on Sumatra (1821-1837) and the Java War (1825-1830). Most studies of these wars conclude that the Dutch command lacked any form of central strategic planning, and that most strategic choices were made by officers in the field. Most scholars further state that the available source material is insufficient to conduct research into the choices made by these officers, and that it is hardly possible to determine the Dutch strategy. This paper aims to fill the existing gap in scholarly knowledge, by analysing the sources which are left behind by commanding officers. The most important recommendation of this paper is to encourage scholars to dive deeper into the archives of officers, which are, instead of lacking, easily accessible at the National Archives in The Hague.

The sources tell fascinating stories about the officers, who had to fight the climate, disease and cultural differences as well as their enemies. In the Java War, lieutenant-general Hendrik Merkus de Kock led the Dutch war effort almost from the beginning till the end, during which he employed many strategies to overcome his adversary, prince Diponegoro. His Javanese troops proved to be an enormous challenge, since their rapid raids and ambushes with seemingly archaic weapons were very difficult to counter for the Dutch troops, which were used to a completely different kind of war. The Padris of Sumatra formed no lesser challenge, because of their Islamic fanaticism and their ability to construct almost impregnable fortifications. During the sixteen years the Dutch needed to win this war, command switched six times; no one seemed to have a winning solution for the war. Two of these commanding officers, Hubert de Stuers and Cornelis Elout, used two very different strategies; the former used good defences and diplomacy to maintain the Dutch power in the area, while the latter used aggressive manoeuvres and sieges to break the power of the Padris. The contrast between these two is an interesting subject of study.

After the analysis and comparison of these three officers, the lack of central strategy has to be confirmed; every officer could use his own strategy to reach the goals he set himself, and was hardly controlled by the central government. However, this paper makes steps into two other areas which could use more scholarly attention; the Padri War itself is an almost unexplored area of research, certainly for Dutch historians, and this paper aims more generally to introduce its readers into an era of aggressive Dutch military action. This last point is not well represented in the national history of the Netherlands, and hopefully the average Dutch reader becomes more conscious of the aggressive imperialism which is a bigger part of Dutch history than is usually accepted.